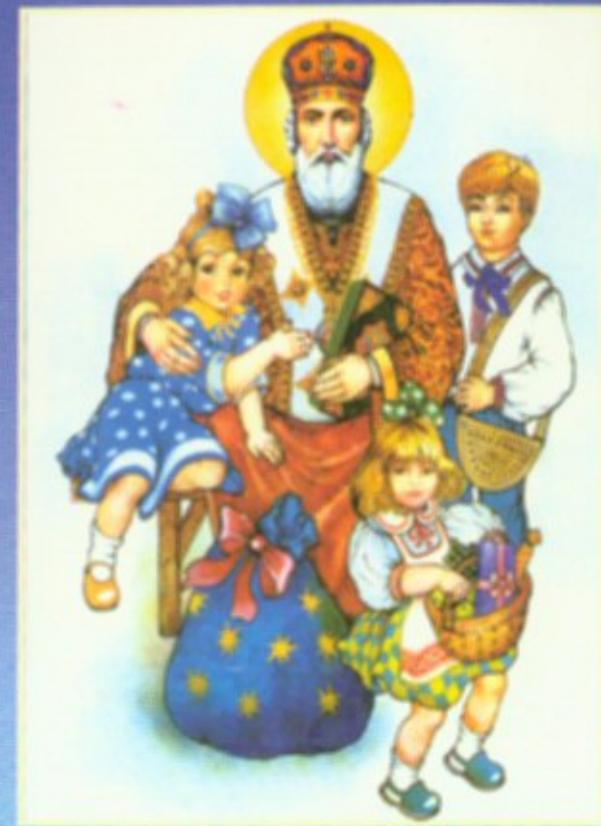

ЗАГОРОДА

Музейне Товариство в Зиндранові
№ 4(27) 2000

ISBN 83-87282-59-6

Towarzystwo Muzealne w Zyndranowej

Zahoroda

Загороды

КУЛЬТУРА, ИСТОРИЯ И ПАМЯТКИ ЛЕМКІВ В ПОЛЬЩІ

Zahoroda

KULTURA, HISTORIA I ZABYTKI ŁEMKÓW W POLSCE

Foto na okładce: przód - św. Mikołaj z dziećmi - obrazek
tył - kolędnicy

№ 4 (27) '00 * Загорода * 1

ПОДЯКА

Григорий Пецух -	Закопане - 30 зл.
Ваньо Дзядик -	Злотория - 30 зл.
Др Ян Крулевский -	Щечин - 100 зл.
Семан Мадзелян -	США - 20 дол. амер.
Мария Войцьо -	США - 20 дол. амер.
Джан Гоч -	Канада - 40 дол. кан.

Окреме велика щира новорочна подяка за **КОМПУТЕР** даруваний для Редакції "Загороды" од **ВОЛОДИМИРА МАКСИМОВИЧА з США**. До того часу користализме з приватного компютера Богдана Гоча, який юж майже зужиткуваний. Даруваний компютер, хоц юж кус уживаний, буде нам служив в дальших друкарських роботах квартирльника "Загорода" і інших. Радує нас, же лемкы далеко в світі розуміють нашу потреби культурывы.

**ВЕЛИКЕ ЛЕМКІВСКЕ БОЖЕ ЗАПЛАТ ВШЫТКЫМ,
ХТО НАМ ПОМАГАТ.**

На 84 р. помер Петро Феціца

Иши перед выданьом остатньою тогорічної "Загороды" №4/2000, Редакция приняла з Krakova смутну телефонічну відоміст, же 1. 01. 2001 р. помер знаный наш писатель і громадско-культурный діяч ПЕТРО ФЕЦІЦА родом з Ганчовы. Повідомив нас сын покійного, же св. Памяти Тато буде похороненый в Krakові, бо там спочиват і Мама.

Родині пок. ПЕТРА высловляме глубокы співчутя, а о жытю і похороні покійного бівше напишеме в наступні "Загороді".

*Рада Музейного Товариства
і Редакция "Загороды".*

ШАНОВНЫ ЧИТАЧЕ "ЗАГОРОДЫ"

Зас витамеся з Вами Святочно і Новорочно з найліпшим жычиньом на Новый Рік 3-го Тисячіріча. Пхаются думкы што Вам писати як нее ся чим хвалити. Доля музею без змін, бо дальше без жадной помочи і опікы урядовых культурно – музейных власти.

Прикро о тім писати але і нашы організацій, або товариства в kraju – мало, а декотры нияк не цікавляться охороном памяток нашої культуры.

На гнес не знаме ци в Новім Роци буде дальше выходити "Загорода", бо залежыт то од помочи – дотації Міністерства Культуры і Народовой Памяти. Віриме, же поміч така буде і же дальше буде друкуватися квартирльник "Загорода". Бо треба жыти і надійом на добре. Маме кус листів з питаннями о музейне свято "Од Русаль до Яна". Радує нас, же єст зацикавління тым святом і в kraju і за границю, найвеце в лемків на Україні. А в kraju пишут не лем лемкы. Маме повинність одповісти і пояснити, же на засіданю Ради Музейного Товариства в листопаді 2000 р. усталено, што 10-те ювілейне музейне свято лемківской традиції в 2001 році буде організоване 14-15 липця в Зиндранові.

Перед святом в Зиндранові – 12. 07. в Висові одпуст на Горі Явір. Зас по святі в Зиндранові за 4 дни єст свято ватряне в Ждини. Отже як будут Гости – Краяне з земель західних і з Україны, або і зза моря, то в близкім часі будут могли быти на вшыткых імпрезах в горах і церковних і культурowych.

Плянуєме зміны програму свята в Зиндранові так штобы бівше вказати нашы традицій з минулого жыття.

Не єст легко і з музеем і організуваньом свят, лем на ювілейну 10-ту імпрезу треба бівше силы і просити бівше активу. А як буде дальше трудно юж тепер повісти. Єст дуже люди розумных, приятелів і не лем лемків, которы жычливо дораджают і прагнут помагати. Зас вшеляки трудности і перешкоди треба міняти або одсувати.

В тім н-рі Святочнім і Новорочнім Читачам "Загороды" і Вшыткым Лемкам в світі де лем жыют жычиме здоровля, щастя,

радости. Тым, што прагнут вертати в рідны гори, жебы Боженько дав силы і ласки прити з выгнаня, бо рідна Мати Лемковина все за нима плаче і іх жде. А хто лем може най одвиджат рідны села, цмунтери, де спочивають нашы предки, най ся напе гірской водичкы і подихат карпатским повітром. І най послухат співу – щебету пташків, котры і давно все лемків веселили. Ани пташки, ани звіряті лісовы і домовы не могли предвідіти, же іх господарів выжненут з рідной хыжы і землі в незнане на схід і захід.

**В Новім 2001 роци дай ГОСПОДИ ЛЕМКАМ
ліпшу долю.
ХРИСТОС СЯ РАЖДАЄ.
СЛАВИТИ ЙОГО.**

Рада Музейного Товариства і Редакция “Загороди”.

ЗИМА В КАРПАТАХ

На Кычері дує вітор студений,
Шуилят, стогнут вершки ялиц зелены,
Мете сніgom по полях вітриско,
А ядлівці ся кланяют пренизко.
Шумит буря, горне вітор замети,
Хмара снігу як саранча все летит,
Ани горбків, ани кряків не знати:
Вшытко накрыв сніг біленький крилатий.
Грає вітор, гулят буря шалена,
Загостила до нас зима студена;
Стоят смутны букы, дубы і грабы,
Тихо сідят на конарях астрябы.
А дорог уж не видно, ни села,
Сніgom буря вшытки стежкы замела,
Жывой душы ніт на дворі і птахы
Поховалися під вітром під дахы.

Іван Русенко. 1937 р.

СПОМИНИ ЛЕМКІВ

Під розвагу молодшым „Загороди”.

*Розмову з людми з наших сторін провадит Владек Максимович.
Глядайте нас під тым знаком – Дерево –*

Днес ест 16 лютий 1997 рик. О вспоміння зо своого жыття, я Вальтер Максимович попросив ем такжэ мою маму Марию МАКСИМОВИЧ з дома Гранична, бо то тиж ест кусок людзкой долі, але одночасно кусок тяжкай Лемківской Гісторії. Прошу, послухайтэ.

Розмова четверта.

Оповідат Мария ГРАНИЧНА по мужу МАКСИМОВИЧ.

В.М.: Мамо, повідже мі о собі: где сте ся вродили, в котрим році і о своім жытю.

М.М.: Я вродилася в 1931 році в селі Гирова, в родині Граничных

В.М.: З вашом метриком были яксы трудности так, же аж мусілисте свое народжыня потверджати съвідками, чого?

М.М.: Як пришов фронт, то наше село Гирова было ціле спалене. І церков православна тиж была спалена. В нашім селі Гирові были дві церкви. Давнійше – як всяди, были церкви лем грекокатолицкы званы уніяцкыма, а потім поставили церков православну. Як я вродилася, то мене юж хрестили в церкви православний, бо люде попереписуваліся на православію. Переписало ся майже ціле село. Непереписаных залишилося лем пару родин в горишній часті села. В уніяцкій церкви был такій великий образ Матери Божай і ту люде приходили на одпуст, бо повідали, же ту обявилася Мати Божа.

В.М.: Тот одпуст одбувался хибалъ раз в році і там люде ишли?

М.М.: Люде ишли і до той і до другой, бо то было близко.

В.М.: А під возваньем якых святых православна церков ся называла?

М.М.: Того я не знам. Знам, же была і плебанія бо як повідали, то нашы родиче дали ім землю під тоту плебанію. В селі было двох съвіщенніків. Тоты православны то перед своим высьвяченъем могліся женити, одже мали свої родины і діти.

В.М.: Чи уніяцка церков тиж мала плебанію?

М.М.: Не лем плебанію, бо уніяцька церков мала барз дуже землі, по єдний і по другій стороні села. То була найліпша земля в селі. Уніяцький ксьондз мав корови, коні і інше. Мав кухарки і слугів, што му робили на тим полі. Як дахто мав женитися – як люде оповідали, то мусів ити тому греко-католицькому ксендзу рубати дырва, ризати січку і іншы роботы робити. А то вшытко іщи перед шлюбом і перед заповідями шлюбніма, а такоже як ішли заповіді. Заповіди шлюбны в церквах оголошано през три неділі – заповід перша, друга і третя. За кождом заповідом ксьондз визначав женю-хови іншу нову роботу.

В.М.: Я чув, же тых уніяцьких ксендзів люде не любили головно за то, же они барз з люди здерали.

М.М.: З оповідань знаю, же тоты ксенажа брали од люди за вшытко, а за погриб (похорон) навет остатню корову. Головно зато в нас так назад переходили люде на православія, бо тоты ксенажа православны за послугу повідали – “дай тилько, на што тебе стати”.

В.М.: Знам, же зосталисте сиротом. Чи дашто памятате з похорону своєї мамы?

М.М.: Тяжко мі буде о тим оповідати. Мама мі вмерла як єм мала 7 років. Поховав Іх священник православний. В Гирові быв єден цментір. Побільшили го – додали землі і тоты православны люде були хованы на тим новім цминтарним місци.

В.М.: Хтось з нашой родини ест похованій коло церкви, не памятате хто?

М.М.: Памятам. То була мойой братової мама. Називалася Ораз Ксения. То було в війну під час фронту. Не було товдыш навет труны лем так ей поховали без труны. Она походила з сусіднього села, зо Мшаны. Была oddана за человека з Гирови. Потім як ей муж помер, то оддалася за Ораза Микиту і з ним мала 4-ро діти – двох сынів і дві дівчыны. Найстарша дівка ест женом моего брата Ваня.

В.М.: А як то було іщи в Гирові, чи ваш найстарший брат провадив господарство?

М.М.: Моя мама залишилася вдовою. Мала 5-ро діти: Штефан, Анця, Ваньо, Павел і я. Она вшытки тоты діти разом ховала. Потім пришов час, же Штефан ся оженив, а в селі перепроваджено комасацю ґрунтів і дали людям поле в єдним місци. Товди дуже люди перенеслося на кольонію там, где достали поле і там ся будували. Мама дала Штефанови віно а такоже дали му добру землю, бо повідали, же давно тому там були ґрунты грабійого, од котрого

Граничний подібно тоту землю собі купив. Тота земля називалася “Делівка”. Мы мали юж нову хату а в ній дома мализме красний креденс і шафи. То юж не була курна хыжа, лем новочесна хата.

В.М.: Чи памятате як називалися іншы землі так як “Делівка”?

М.М.: Так, памятам. Коли пришла комасаця, то мы мали до того часу землю в 3-ох місцях: називалися “Рокытины” (там побудувався Штефан – потім ся там звало до “Выгона”), “Магура” і “Мочывиска”. До “Магури” називали в сторону до Дуклі, а “Мочывиска” в сторону Мысцовых. Од половины села там юж була дорога до Мысцовых. Обі церкви стояли на середині села.

В.М.: Чи ваш тато помер першіє од мами?

М.М.: Я не дуже памятам, бо єм була мала. Знам, же тато хворив. Ходила єм з мамов до ліса зберати ягоди і татові приносилам.

В.М.: Чи ваш тато тиж быв в Америці?

М.М.: Хыбалъ быв. Але як мама померла, то товдыш юж були на своім Штефан і Анця. Лишився Ваньо, Павло і я. По смерти мамы Ваньо внет оженився до Ораза і залишили змесь лем во двоє з Павлом. Мализме дост велику газдівку і великий сад.

В.М.: Повідкажте іщи дашто о Гировянах, где хто в селі мешкав по ліві і по праві стороні села.

М.М.: Наша хыжа мала нумер два. Наш сусід називався Іван Соха. Третя хыжа ся гварило до Гука Штефана. Дуже було таких назвиск што інакше ся називали, а інакше іх прозывали на приклад називався Пихач, а звали до “Писаркы”. Навроцкий, а називали до “Навроцика”. Він там мешкат до тепер, як люде приходята навет з Америки, то він отворят церков, бо ма ключ. Він там міг залишитися, бо як по війні повернув з Німеч, то оженився з Польком і зато його не виганяли.

В.М.: Выміняйте дальше назвискя. А где мешкали Герейчакы?

М.М.: Герейчакы мешкали праві на другім кінці села. Моя сестра ся выдала – як го називали – до Сидора, а він називався Ораз.

В.М.: Ваньо як ся женив, то було юж за Німців?

М.М.: Так. Были юж Німці але фронту іщи не було. Як мама померла, то брат Павло пішов на службу в Мшани до Париліака. То була для нас якыса далека родина, бо Париліаку мы називали бабцьом. Як тата бабця вмерла, то Павло пришов домів з той службы по року часу, бо достав перепуклину з тяжкого двиганя а быв молодий. По бабці Павло достав і принюс перину. На тутору перепуклину лежав в Дуклі в шпиталю. Потім іщи кілька раз брали го до Дуклі на баданя. Юж товдыш Німці заберали нашу молодіж на

примусовы роботы і його тиж хотіли взяти. Хыбаль з пят раз го заберали, то не вернув аж по війні. В 1950 році пішов з Австрії до Англії, а в 1964 році приїхав до нас до Маломіц, але юж з Америки где мешкат од 1960 року.

В.М.: Яко повна сирота, бо без тата і мамы, понадто молода, бо неповнолітня, вы также были змущены ити на службу до люди, абы утриматися при жытю. Коли пішлисце на службу, до кого і штосте там мусіли робити?

М.М.: Я была дома при Ваню аж до самого фронту. Они діти не мали, бо чогоси ім вмерали. Я ім помагала то коровы пасти, то на поли робити. Як надишов фронт, то пішла ём з худобом до Рокытин. Одтамаль юж николи до хыжы ём на вернула, бо кулі падали, хыжы горіли і дѣ хто міг то втікав. Пішлисме до Штефана до його хаты на кольонію в сторону Дуклі. Іншы люде втікали в другу сторону до Мысцовых, крыліся по лісах. В берегах робили діры, стинали ялиці і там ховалися разом з худобом і з тым, што зо собом взяли. То юж была осін, бо знам, же копализме бандуркы. Як перестали стриляти, то ходила руска розвідка і смотрела за Німцями где ся сковали. А потім зас бомбардували. Як ся кус утишыло, то зме вернули до Штефана з коровами і заперлизме їх в стайні. Люди было всяди повно, бо вшытки зо села ховалися ближе ліса. Надлєтів самольют і почав бомбардувати . як юж бомбы падали, то гвопила ём до такой діры коло пеца што там ся дырва ховало, а бомба в тым часі впала на хыжу і хыжа зачала горити. Штефан в тим часі быв в стайні з худобом і як ся хыжа запалила, то вyleтів зо стайні і зачав кричати – “втікайте бо горит!”! Люде отворили двери і ледво повтікали до потока сковаться, а худоба згорила – впеклася. Як юж хыжа згорила, то зме повтікали до тых зробленых бункрив. Одтамаль юж не было где піти. Ваньова жена мала тету в Завадці. То бывла Барна Параска. Была юж осін і зближалася зима. Не было што істи. И товды люде почали ходити до руских, жебы зпід того фронту дагде люди забрали, навет до Росії. Осіньом копализме людьом бандуркы за што пяте відро. Привезлизме до Мадараша і так пережылизме зиму. Як пришов фронт в горы, то зо Мшаной на Гирову і околиці стрыляли катюшами. Они так вшитко збили, же по ялицях в лісах лем пнякы зостали. Не могли одталь Німців выгнати, бо ся так міцно усадив там в Мысцовой, же вышов аж товды як го руски деси окружыли. Медже Гировом а Мысцовым ёст велика гора звана “Гиривском”. В тий горі як Німці ся окопали то далеко вшитко виділи якбы з даху. Ту Рускы і Словакы

страшні падали. Я сама наочно виділа як єден по другім падав, то ся юж так бояли, же сами до себе стрыляли абы не ити на фронт, або і голодны за хліб ся стрыляли. Быв в хыжы польовий шпиталь і лічилі ранных. Там розпознавали чи куля зраница го з близка, чи з далека. Чи він сам до себе не стрыляв. Як розпознали, же з близка, то того вояка сами застылили. Люде повтікали з під фронту до Яблониці, до Вороблика. Рускы якоси дали транспорт і люде ся заладували на вагоны. То бывла ціла Гирова, а може і іншы села. Была пізна осін 1944 року. Везли нас так, же што кус то потяг ся затримував і до Дніпропетровска іхали мы аж три тыжні. Люде голодували. В Дніпропетровску одставили нас на стацию і товды приходили „босы” з колхозу і брали по дві – три родины до роботы в колхозі.

Я была з Ваньом, бо зо Штефаном під час фронту мы ся деси потратили. Ваньо достав роботу деси в степі. До роботы він выходив рано, а вертав вечером. Братова робила в огороді, бо там мали дуже садив, то там робило дуже люди. Мешкализме в колхозні хаті при котри быв садочок. Я в тим дітячім садочку робила – кормилас там 5-ро діти. Там былизме рик часу. Троху іджыня нам юж товды давали – то кус муки, то кус олію так, же зме не голодували. Але нам за того ідло одписували і то так, же зме юж переіла за цілий пришлій рик вшытки трудодні. Люде бесідують, та што будеме істи на пришлій рик? Якысым чудом Ваньовой жены родина зостала в Гирові. То были Мадараши. Мы довідалися о тим і товды пришла мисель жебы вернути домів. Была то юж осін 1945 року. Як Ваньо ся о тим довідав, то не было на нього юж жадной силы. Юж о ничім іншым не мышлів. Пришов домів і гварит – бер на себе лахи і ідеме домів! Пішлисме на колей, купив якисий билет. Сілизме на товарови вагоны і іхаме на углю, на руді. Ваньо лем ся звідував в котру сторону іхат потяг. Як ближе дому – до Польщы, то юж добри. Іхав з нами Михал Ораз і тато і ціла родина Івана Пышника. Тот Пышник чув, же його хата стоїт і хотів ся вернути. По дорозі нападали нас злодіє, але нам юж не мали што забрати. Доіхали зме до Самбора. Товды юж Полякы одталь виїжджалы до Польщы, бо там далеко на Україні Поляків не было лем ту при границі. Там в Самбори стояв транспорт з людми. То Ваньо пішов деси до вагона і просив, жебы нас взали. Не повів, же мы втічеме з України лем, же тиж іхаме до Польщы. Достализмесь до того транспорту. Як приїхализме на границу, то юж была контроль. Списували кілько кажда родина має люди. Товды Поляк повів, же він нас не хоче в вагоні – ідте гет. Товды розышли зме ся в ріжны

стороны. Брат, моя братова і я пішли зме поза вагони, покрилися і чатували, коли потяг рушыт. Незнам чи то было в Мостисках, Медиці чи где інде. Тота комісія перешла, а мы на вагонах доїхали зме до Жешова.

В Жешові на стациі нас зауважила міліція, бо були зме барз брудны і з тлумачками. Зараз нас заарештували і замкнули в арешті. Тримали нас три ночи. Мысылізме, же нас постриляют. Стігали з нас зознання. Вывідувалися о вшытко, били нас, а потім одставили до Сянока, жебы зас нас вигнати на схід. Так само поступували з тыма людми што вертали з Німец з примусовых прац. Не дали ім піти домів в Польщы, лем одразу в вагонах высылали просто на границу і дальше на схід. Нас товды в Сяноку одставили до русских, а мій брат гварив абы повідати, же вертаме з Німец. Руски нас якоси пустили, дали нам перепустку і зас пришили зме до Жешова а потім до Дуклі. В Дуклі споткалізме Мадараша. Він быв фурманком. Взяв нас і привез до своєй хыжы в Гирові. Было то в осени 1945 року. В тим часі іщи люди виселяли, іщи люде іхали до Росії з Зиндрановы і інших сіл. Як мы вертали, то зме виділи люди в Жешові на стациі голодных, брудных і в болоті. Пхали іх на схід.

Од Мадараша зас ходили зме копати бандурки за 5-те відро і так зме пережили другу зиму. Товды на ярь вродився сын Іван. То твій дворидній брат Іван – Джан Гранични з Нового Йорку.

Тота друга фамелія о котри ем повідала, тиж пришла домів. Але в іх хаті мешкала єй сестра. Там ся затримали. Тота сестра была видана за Поляка. Тота сестра пішла до Дуклі на міліцію і замельдувала, же єй сестра вернула з Росії. Пришла міліція і тоту фамелію зас взяли до Росії. Пришли такоже до нас і взяли тиж моего брата Ваня. Мене не быво дома, а братова хвора лежала в лужку то єй лишили, а брата Ваня прилучили до тамтой фамелії. Называли го українцом, бандеровцом і робили з ним што хотіли. Деси ся там достав до арештанской кухні і просив, жебы го пустили по жену. Юж незнам, ци го пустили, ци сам втюк але пришов назад до Гирови. А тота друга родина юж пішла назад до Росії.

Дале буде.

Глядайте нас під тым адресом інтернету:
<http://lemko.org/wisla/malomice/>

ОДРОДЖЫНЯ ЛЕМКІВСКОЙ КУЛЬТУРЫ - ХВИЛЬОВА РЕАКЦІЯ ЦІ ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПРОЦЕС?

Культура, так в значынню найшыршым, обнимающим ціліст духовога і матэрыяльнага дадзенага грамадскості, передаваных з покоління на покоління вірінь і практик ей членів, принятых през них взоров поступуваня ітд. як і в значынню ужшым обнимающим писменництво, театр, музыку, пластичны штуцы, і інчы часты творчай діяльности человека, ётым чынником, якій в способі найбарже явний і істотний окрыслят тажсаміст групы етнічной, ідентифікуе ся членів, творит модель культурога співжытъ.

Наша концэнтрацыя на лемківскай культурі каже нам підкрисліти факт выдлінія ся і развівання лемківскага этносу на основі этнографічной тэзі. народно-культуроўской окремности. Обніята з часом інституціональныма діянями інтелігенцыі, народна культура приняла функцыю етнічной культуры Лемків. Меджевоенний період одзначац ся насиленьнем культуроўской еманіципацыі Лемків, іх стремлінью до полнага вызначыння і устабілізувања ріднага простору культурогага. В тым часі мали місце знаменны культуроўскі факты: языковы, писменничы, освітовы, релігійны, якы безпосередньюм дорогом мали довести до самастойнности лемківскага культуро-етнічнага простору. Процес тот прерваний остал выбухом другой світовой війны, а потім остаточні, як бы ся здавало, выселініями років 1944-1947. Выселінія, головні тут завершаючы, проведене в рамках акцыі "Вісла", мало явні асиміляторски ціль, котра довести мала до цілковітой акультурацыі выселенців:

Zasadniczym celem przesiedlenia osadników "W" jest ich asymilacja w nowym środowisku polskim, dołożyć należy wszelkich wysiłków, aby cel ten był osiągnięty¹.

Хотячи створити моногемічну державу, комуністичны власти вірили в однесінню до кождой меншыновай грамадскости, же:

Stwarzając jej warunki prawidłowego rozwoju w ramach ogólnej działalności państwa na rzecz społeczeństwa będzie zanikała jej odrebnosć narodowa i poczucie potrzeb z niej wynikających².

Ведений згідно з заложынями теорії асиміляцыі процес вынародовління, не проходил єднак в модельовий спосіб. Дуже

чынників влияло на того, же Лемкы, як тіж і інчы народовы меншости в Польщы не затратили свойской культурово-етнічной тожсамости. Скрайні некористны обставины причиинили ся єднак до загамуваня, великого ограничыння натуральнага процесу розвитка лемкіўскай культуры, до зницыні величезнай часті ёй дотеперішніх осягнінь, атрофіі культурнага жыця в його внутрішніх і зовнішніх проявах. Што правда, оддольны натискы і політичны переміны в 1956 р. захвяляли консеквентну реалізацыю меншыновай політыкі в Польщы. Покликаны остали меншыновы грамадско-культуральны товариства. Але в припадку Лемків, Украінське Суспільно-Культурне Товарыство, котраго курательнем обнята остала іх офицыйна культурна діяльніст, далеко не полнило вымогів розвиваючай рідну культуру організацыі. До тепер веде ся дискусія, ци УСКТ більше хоронило ци більше нищило оригінальну лемкіўскую культуру. Факты промавляют так за першым, як і за другым тверджыньем. Іх су́ма вказуе єднак дост смутний образ лемкіўской культуры і можливости ёй розвітва в тзв. УСКТ-івскім періоді.

В роках осемдесятых приходяць єднак зміны, котры творяць можливым процес окрысленій в темі мойой доповіди. Одроджыння лемкіўской культуры явіт ся з днешнай перспектывы як незаперечній уж факт, котрий виказуе явно роснучу дименсію і родзіт великы надіі на будуче. Реальніст каже єднак дастэречы тіж явиска, котры ставляюць під знак звіданя оптымістычне прогнозуваня в тій справі. Прото проведений в доповіді аналіз лемкіўскага культурнага одроджыння не може быти лем простым выказом фактів засвідчаючых істніня таго процесу. Вымагат він перспектывнага піэрнія і оціны розвітковага потенціялу аналізуваных явиска з увзгляднінем іх великой залежности ад зовнішніх грамадско-політычных обставін.

Початок одроджыння лемкіўской культуры припадае на власны осемдесяты роки. Звязана з рухом "Солідарності" в Польщы загальна демократизация грамадско-політычнага жыця дала можливіст выходу на зовнішні форум тых культуровых явиска, котры в комуні оставали лем в сфері прагнінь, проб і скрываючых плянів. Перша маніфестация незалежных, вільных од організацыйных структур УСКТ форм лемкіўской культуры припадае на 1983 р. і выбухает міцным поломіньем розпаленой на

рідній землі "Ватры". В рідным просторі, в вільній природі лемкіўске слово, лемкіўска пісня і думка зачынат зас звучати автэнтычні, по свому, без ідеологічных наддатків. Є то тот зворотний пункт, котрий дастэречы треба як започаткування цілого зложеного, тырваючого уж 17 років процесу. Розпаляна раз до рока "Ватра" кликала до культывування рідной традиціі штораз то шырышы кругы розшмареных, часом уж міцно спольонізуваных Лемків. Ту наступувало одроджыння іх етнічной свідомості. Медже "Ватрамі" явили ся інчы, підтримуючы патріотичну думку і діло факты. Были то головні писменничы, тырвалы часово формы такы, як збіркы патріотычной лемкіўской лірыкы ци перша повоенна лемкіўска газета "Голос Ватры". Звязаны безпосередн'ю зо словам, несли они не лем записану горячу думку, але і рідний язык в писаній, літературній формі, показуючі його так комунікаційні, як і артистичній потенціял. Што правда, завдяки "Лемкіўскій Сторінці" "Нашого Слова", істніла безпрерывна писменница традиция Лемків, формуючій ся єднак з выданьем першых незалежных збірок напрям "лемкіўской автопрезентациі" в лемкіўскій поэзіі был новом якістю. Подібні сміло, як в Русенковых меджевоеных лірыках, зас прозвучала воля оправдання вільной Лемковины.

Надовытко хтілбым
плач немовлячий почуты
новонародженай
мойай
Лемковины³

Нич зайдеши сонечко
.....
Выплекай квіт'я
на земли рідній
рід мій
свобідным выгрій
І аж так зайдо⁴

Першій раз так отверто і драматычні промовили вершы о лемкіўскій кривді і болю.

Остал піднятій діалог з польским чытателем:
panowie
to wyście
nam uczynili
za bardzo
zlewa

*a jam
nie kamień
lud tój z roli
rapowie to boli⁵*

Зо збірок вершы і „Голосу Ватры” вчыли ся выхованы без рідной школы молоды Лемкы чытати і писати по лемківски. Ту находили віру і надію потрібну до одбудування культурога коду генетычнага, волю тырваня:

*Была и є
Лемковина
быв пра-пра
ест няньо и я
и буде наш край
все жыючий
Справ наших
мяг дальший
быти мусит
так хотят
руснакы
рускы съваты
я
и серця ваши
з иконостасу
выйдут герои наши⁶*

Першы етап лемківскага одроджыння, припадаючы на осемдесяты рокы, проходил в духу романтычнага здvigу, профетызму і бунту. Принюс тырвалы і важны культурогы осягніння, головні літературны, але теж музычны в формі новых патріотычных пісен опрацоўваних і выконуваних през Ансамбль Пісні і Танця "Лемковина", языковых в піднятих словниковых працах, научовы в формі ріжных лемкознавчых прац і публікаций⁷.

Романтычны здvig закінчыл ся в 1989 р., коли то зарэєструвано першу павоенную лемківскую організацыю Стварашыня Лемків і дотеперішні культурогы діяня вошли в етап офицыйнай організуваности. Плянуваны діяня, вызначены статутовыма цілями престали мати маніфестацыйний характер і помалы зачали приберати форму "праці при основах". Концэнтруе ся она в головных сферах рідной культуры.

В освітовій сфері. Дотеперішне спонтанне, оказийне вчыння лемківскага языка замінене остало офицыйным вчынью в школьнай системі. Вымагало тото великого труду піднятага през Комісію Пародового Просвічыня при СЛ- приготування підручніків, дыдактычных помочы, програму вчыння, урядовых заходів. Першы пункт вчыння лемківскага языка створений был в 1991 р. в основнай школі в Устю Горлицкым (Рускым). Гнеска лемківскій язык научаний ест в семох основных школах і трох гімназіях на Лемковині і в двух основных школах на західных землях. Од найближшага школьнага рока плянуе ся введіння научання лемківскага азыка в наступных основных школах і гімназіях і першыраз в горлицкых середніх школах⁸.

В літературно-выдавничай сфері ватряна ёдноднівка заступлена остала в 1989 р. сталым періодыком СЛ, початкове квартальником, потім двомісячніком "Бесіда". Скоро долучыли до неё інчы лемківскі часописы, выдаваны през рееструваны по 1989 р. лемківскі організацыі: од 1992 р. "Ватра"- квартальник Об'яднання лемків, од 1993 р. "Бюлетин «Лемко», місячнік Русиньскага Демократичнага Кругу Лемків "Господар", од 1994 р. "Загорода", квартальник Музея Лемківской Культуры в Зиндранові. Од 1993 р. СЛ выдае теж шторчній "Лемківскі Календар". Лемківскіе писменніцтво по першых збірах сучасной патріотычной лірыкы од 1989 р. збогатило ся сталым выдавничым серыямі. В рамах "Бібліотеки Бесіди" выдано уж 37 книжок і брошур. Окрем ней выдавана ест "Бібліотека Загороды". Остатнью повстало выдавництво "Наша Загорода". Постеречы мож одходжыня од форм ліричных гу спомінам, малым формам прозаторским, популярно-науковым ескізам. На лемківскій переводіт ся теж штораз більше світовой класики. Медже інчыма лемківске тлумачыння „Ody do młodości” Міцкевіча опубліковане было седед 16 інчых перекладів того твору на славянскі языки. „Inwokacja do Pana Tadeusza” по лемківски має выйти в Парыжу серед праві девятдесяти ей тлумачынь на інчы языки.

В сценично-артистичнай сфері окрем "Ватры" в Горах організувана ест "Лемківска Ватра на чужыні". Од 1989 р. при СЛ в Лігніци діє Аматарскій Театр, котрый выставлят по лемківски штуку з жыття Лемків. Од 1992 р. при Музею Лемківской Культуры

в Зындронові проходить Свято Лемківської Традиції „Од Русаль до Яна”. Од 1993 р. в Гожові Велькопольським кружок СЛ організує шторчны "Стрічы з Лемківським Культуром", Од 1993 р. проходить тіж Лемківська Творча Осін, організована найперше през зындронівський музей, перенята потім през СЛ. В тым році започаткуване остало Медженародне Бієнале Лемківської/Русинської Культури в Креници, організоване през Стоваришнія Лемків.

В музично-вокальній сфері окрем надзвичайні заслуженого в ділі одроджыня лемківської культури Ансамблю П і Т "Лемковина" од 1991 р. діє в Лігници молодий репрезентативний ансамбл Пісні і Танця "Кычера". Родят ся тіж молодіжны вокально-інструментальны групы, которы істніют рівночасно з давныма; заслуженима нап. "Водограйом". До найбарже остатньо популярных зарахувати треба фольковий ансамбл "Серенча" з Горлиц. Припомнити треба тіж індивідуальних виконавців, хоць бы ліричну співачку Юлію Дошну ци співаочу лемківську поезию Агнешку Коробчак.

В музеально-забытковій сфері підкрислити треба виняткову ролю єдиного Музею Лемківської Культури, якій є в Зындронові. Істніючий уж од 1968 р. з хвильом одроджыня вшыткых сфер лемківської культури, значні зінтенсифікувал свою діяльніст, побільшаочы кількіст скансеновых обектів, розвиваочы культурну і выдавничу діяльніст (о котрій уж зме споминали), інспіруючы малярску і різьбярску творчіст Лемків. Свій приватний музей - колекцию лемківских забытків має тіж Павел Стефановскій з Білянкы. Переміны в культурным жытю Лемків причынили ся до удоступніння части той колекцыі звіджаочым в єдним з поміщенінь "Руской Бурсы" в Горлицях, де повстає осередок лемківської культури і світлиця для лемківской молодежы. Осередок Лемківської культури з гідном збірком забытковых экспонатів творит тіж в Лігници Ансамбл "Кычера".

В науковій сфері. По 1989 р. змінило ся гідні. Закінчены і выданы остали два словники лемківского языка. Професийні опрацувана осталла през языкоzнавців Граматыка Лемківского Языка. В серіи „Najnowsze dzieje języków słowiańskich” приготуваний ест том „Русинський Язык”, оборонены осталли в 90-ых роках вартісны магістерскы і докторскы праці на лемківскы

темы, в тым більша част лемківских авторів. Опубликовано новы научовы книжкы, м. ін. Богдана Горбала „Działalność polityczna Lemków na Łemkowszczyźnie 1918-1921”, поконференційний том „Łemkowie i Łemkozawstwo w Polsce”, ци Й. Чайковского „Studia nad Łemkowszczyzną”.

Бесідуючы о одроджыні лемківской культуры не мож ту хоць в двух словах не спомнити о ролі церкви в тым процесі. Выйти треба од факту, же в часах найбарже драстъгчного нищыня і загыбелі лемківской культуры церков была інституцией в найвекшій ступени противіючом тому фактowi. В часах культурowego одроджыня велика част священіків-Лемків влучыла ся в тот процес, медже інчыма ужываньем в літургії і проповідях лемківского языка, патріотычными проповідями, інформуваньем о ріжных культурowych фактах і імпрезах, організуваньом молодіжных хорів і братств, которы берут участ в культурным жытю Лемковины, вчыньем релігіі по лемківски, ци в кінци вчыньем лемківского языка.

Вымінены ту в великом скорочыню далеко не вшытки факты і явиска, засвідчаочы сучасне одроджыня лемківской культуры показуют інституціонально-організаційне інспіруваня і креуваня тых фактів. Оддзеркаліня того процесу в штоденным жытю Лемків вимагало бы окремного обесідуваня. При так загальнym смотріню на проблем зазначыти лем треба, же культурovy переміны значні змінили і лемківску штоденніст. В вельох припадках люде престали ся ганьбити свого походжыня, зачали сміло бесідувати по своему не лем дома, але і на улицы, інтересувати ся свойом культуром, істориом, вертати до традиций таких, як колядуваня, кермесы, русалія. Бытія Лемком престало быти чымси ганьблячым, стало ся акцептуваном нормальностю, часом навет выріжнінем.

Тот оптымістичний образ, якій творит ся на підставі выміненых фактів ест лем зовнішнім оглядом нарастающей актывности лемківских организаций і не показує цілої проблематичности днешнього культурового егзистуваня Лемків. Знищыня натурального простору вытваряня і функционуваня іх культуры, ставлят цілу праві громадскіст в ситуаціі діаспоры. Тоты, што в невеликым проценті вернули на рідну Лемковину, застали цілком змінену культурову реальніст. Утриманя культурової тягlosti доконувати може ся лем в опертю о памят і воліціональну свідоміст.

А така свідомість остала ся лем единицям. На іх почутю одповіданості за рідну культуру доконують ся виміненіскоріше факти засвідачуочи лемківське одроджыня. Так історична, як і нова ситуація Лемковини рішыла о ріжниці поглядів на статус і місце лемківської культури в сучасним світі. Одтale в культурowych стремлінях спомненых единиц, лідерів і діячи організацій неє єдинодумності. Часом едны виступают проти другым, што не заохочат барже посторонних люді до ангажування ся в діяльністі котрой зо сторін. Уніфікуючий культурово світ телевізії і інтернету становит велике загрозыня навет для сильных, забезпеченьых державными інституциями народовых культур. Ци скалічена, здеградувана лемківська культура може протиставити ся поступуючій глобалізації? Ци одроджыня не выникло лем з протесту против неможности свободного діяня? Што стане ся, коли не буде проти кому і чому протестувати, коли кожде діяня буде допущальне. Ци товди малы культуры стратят тот жывотворящий імпульс, котрый давал ім силу в борбі о істніні? На тоты звіданя нихто гнеска не може одповісти. Істория уж нераз показала, же заплянуваний, вытичений програмово процес, силом нежданых обставин одвертал ся нараз в цілком інчым напрямі. Гынули культуры велики і малы, родили ся новы, але были і такы, што перетырвали тысячи років і то вцалі не боронены оружью ци політычном силом. Прото кождий факт засвідачуочи інтенсифікацию культурового жыття Лемків дає право до думаня о лемківской культурі не лем в вымірі минулого і днешнього, але і будучого часу.

1 AAN, MZO, sygn. 787. Інструкция MZO окрисляюча правила розміщення осадників з акції "Вісла" з 10 листопада 1947 р. (Литую за: R. D r o z d. Droga na Zachód. Osadnictwo ludności ukraińskiej na ziemiach zachodnich i północnych Polski w ramach akcji "Wisła", Warszawa 1997, s. 168.

2 K. P u d l o. Kształtowanie się statusu etnicznego ludności niepolskiej w Polsce (1945-1965), "Acta Universitatis Wratislaviensis" 1989, pp.

3 П.Мурянка, Надовшытко хтіблым, [w:] Jak sokół wodę z kamienia. Warszawa 1989, s. 136

4 П.Мурянка, Виліти і гмерти, [w:] Suchy budył. Nowy Sącz 1983, (середина окладки)

5 P. S t e f a n o w s k i. To boli, [w:] Lemkowska ikona. Łemkowski pejzaż, Warszawa 1985, s. 58.

6 П.Стефановский. Як повсташ мій верш, [w:], Икона Лемківский Крест, Nowy Sącz 1984, s. 29.

7 Смотр; О. Дуць-Файфер, Lemkowie w Polsce/Лемківські в Польши, "Magury'91", s. 11-51.

8 На листу охочых вчыня лемківского языка вписало ся 40 учеників середніх школ.

*Др Олена Дуч-Файфер
Доповід на 9 музеїнім свята в Зиндронові*

ЮВІЛЕЙ 60 РОКІВ ЖЫТЯ НИКОЛАЯ ГАБЛЫ З ВИЛЬХІВЦЕ

Николай народився в часі німецької окупації 21. 09. 1940 р. в селянські родині села Вильховець.

Початкову школу кінчив по войні в сусіднім селі Поляны. Дальше продовжив школу рільничу і помагав родичам в роботах на господарці. Дітинство його було нелегке, бо военне, а роки повоєнны барз тяжкы коли Няня взяли до Явожна в акції "Вісла" в 1947 р., одкаль по році невинного терпіння вернув домів ледво жывий.

В молодых роках вписали Николая до молодежной організації "ЗМВ" в які діяв довши рокы з успіхами, за якы мал признаны нагороды і молодежны одзнаки того часу.

В 1961 р. були вислані на культурно – освітні курс до Варшавы. В тім часі вступил такоже до охотничьої протиогнівой Команды (ОСП) в ріднім селі. Через 20 років в ОСП повнил функцію начальника. За діяня в пожарництві ма признаны медалі стражакы. Од молодых років цілый час газдує, або веде рільниче господарство, яке было високо оцінене через рільничо – державны власти того терену і признано му за то одзначыня "Заслуженый для воеводства Кросна".

Побудовал новы муроўаны дім і новы будинки господарчи. В роках 1960 – 1970 організувал і провадил театральны і співочы лемківский колектив в Вильхівці. Од 1980 до 1994 року повнил функцію лісника – гайового в Надлісництві Дукля. В 1969 року вибранный был швартысом в ріднім селі і діял в тых громадских трудах до 1981 р. За його стараньем до села затягнено електричне світло і одновлено давну знищенну дорогу по які зачал до села приїзджати автобус. До жытъевой дороги Николая треба додати выхованя троє діточок, тепер юж дорослыіх. Все боронил вшытко што наше рідне, материнске, культурое і церківне. Єст головным співорганізатором парафіальных свят "Кермешів" в Вільхівці. При

каждых святах любит вбератися в народный одяг, а также його жена і діти. Намовлят до того і сусідів. В родинні старенькі хъжы, яку одступил для Тадеуша Келбасінського помагал громадити памятки - експонаты нашої лемківської культури. Пару експонатів дарувал для Музею – скансену Лемківської Культури в Зиндранові. Од пару років єст членом Музейного Товариства в Зиндранові і кождый рік єст учасником музейного свята “Од Русаль до Яна”.

Ювиляр єст дописувачом і активным читачом музейного квартальника “Загорода”.

Жычме Ювиляру здоровля в дальшім жытю, сил і успіхів во всяких діяннях і для свого села і для рідної Лемковини. Но і довгых щасливых років жытя на **МНОГАЯ И БЛАГАЯ ЛІТА.**

*Рада Музейного Товариства
Редакция „Загороды“*

ОДВІДИНИ

Єм приіхав в село,
Де жила родина.
Й впав єм пред церковцом
Свойом на коліна.
Сльоза ся зронива
На рідну землицю.
Гнет юж почорніло мос біле лице.
Хижка зруйнована.
Цвінтар не впізнати.
Не можу прадідам
Молитву читати.
Беру кусцьок землі,
Кладу до кишені
І декілька квіточок
Зрослих на камені.
Тепер ся я до них
Юж буду молити
Жеби они мені помогали жити.

Анатолій Ядловський.

Віками поділені між різними країнами Лемки берегли віру, мову, традиції та культуру предків. Незважаючи на соціальний і національний гніт з Лемків вийшли науковці, релігійні та культурні діячі які прославили Лемківщину і внесли великий вклад у скарбницю світової культури.

Таких видатних діячів культури як Бортнянський,

Мацинський знає весь світ. Але сьогодні піде мова про нову зірку культури Лемків Наталку Криничанку, дідо і батько якой народились в Поворознику. Мати з роду Петриків у Криниці, а Наталка в Монастириськах де після війни переселили Лемків. Усе життя Наталка прожила у Львові де закінчила школу, потім з відзнакою педагогічної коледжі і поплинула у світ мистецтва.

Ще в дитинстві любила співати. Писала вірші, творила для них мелодії та свято берегла заповіт батька: “усімі вчинками і успіхами складай шану своїй втраченій Лемківщині, бережи материнську мову і традиції предків.”

Після коледжу бере активну участь у фестивалях авторської пісні та співаної поезії “Обяріг”, де проявляє непересічний талант, виступає по радіо, плідно працює у львівському гурті міжнародної амністії України, організує концерти на захист прав людини, та привертає увагу молоді до правозахисних проблем чим заслуговує високу оцінку в богатьох країнах світу а асобливо в Польщі та Німеччині.

Наталка Криничанка веде активну громадську і культурну діяльність. У львівській газеті “Експрес” ведуча сторінки “Клуб пані Наталії” організує концерти, виступає у братствах, організаціях та культурних заходах, які високо оцінені на сторінках газет та у похвальніх грамотах.

“Наталка це подія, це видатна подія у культурному і громадському житті нашої країни, її діяльність богатогранна а нерозрекламованім авторитетом реальна стежина до серця молодих людей, що сіє там

добре і вічне". Так оцінено виступ та співпрацю Наталки з музично – меморільним Музеєм Соломії Крушельницької. А благодійний фонд сприяння розвитку культури та освіти "Субіто" – "Творчість Наталки Криничанки неординарна і вагома у сучасному музичному просторі. Її пісні є якісним орієнтиром для молодих виконавців та слухачів різного віку. Співпраця з нею є плідною і перспективною."

Студентське Братство так оцінило виступ Наталки:

"Вона є авторкою і виконавцем богатох чудових пісень які користуються популярністю не лише у молоді, це невичерпне джерело творчості які втілюються у житт' я"

Благодійний Фонд "Планета людей" - "Ми цілковито підтримуємо творчу і громадську діяльність Наталії Криничанки, та вважаємо її роботу дуже потрібною для молоді бо є такою, що заслуговує на всеобщу підтримку.

А ось як бачить Наталку "Фонд реабілітації інвалідів":

"Своїми піснями, співом вона може вирвати із сірої буденності і заворожити. У кожного хто її слухає зникає відчуття непотрібності. Її голос створює новий світ у якому не має зла і проблем. Це особливо важно для молоді, котра через свій невилікований недуг і каліштво прикута до лішка або інвалідского візка. Результати співпраці з Наталкою сприяють адаптації людей, створюють та стверджують їхню вартість і потрібність житт' я".

Це лише декілька думок із сотень відгуків у пресі, по радіо і телебаченні про богатогранну громадську і культурну діяльність Наталки, яка позитивно впливає на молодь та несе радість людям різного віку.

В 1998 році відбулась урочиста презентація аудіовідео касети Наталки "Я кохаю цього чоловіка", яка викликала велике зацікавлення та збогатила культуру своїми піснями. Виступала на столичних сценах Англії, Франції, Іспанії, Голандії і Польщі, та всюди мала неабиякий успіх. Однако найбільшу радість дають виступи перед земляками на рідній землі а саме "На Русалі" в Зиндронові і на "Батрі" в Ждині і Михалові. Юна і чарівна своїм мелодийним голосом заворожує усіх.

У Наталки Криничанки прекрасні плани на майбутнє а невичерпна енергія, сила волі та лемківський патріотизм гарантії здійснення мрій.

Petrop Kozym.

NASZE OSTATNIE DNI W SMERECZNEM WE WRZEŚNIU 1944 ROKU

Nasze ostatnie dni w Smerecznem we wrześniu 1944 roku (gdyby Armia Radziecka przedłużyła swoją ofensywę o trzy kilometry, to jest około dwóch godzin, ocalałaby wieś Smereczne, Wilszna i Ropianka)

Do rozszerzenia wiedzy o wydarzeniach z tamtych tragicznych dni września 1944 r. poprosiłem mojego kolegę Michała B., który w tym czasie miał już 15 lat. Jest on starszy ode mnie o trzy lata.

Oto jego słowa:

Pierwsze co chcę powiedzieć to, że do dnia dzisiejszego nie schodzi mi z pamięci jedno bardzo istotne dla nas wydarzenie. Otóż na dwa dni przed ofensywą na Smereczne Niemcy opuścili naszą wioskę bez jednego wystrzału. Wieś została cała a my wolni. Nastąpiło samowyzwolenie. W tym czasie Rosjanie byli już we Mszanie. Była dogodna sytuacja, że mogli oni wkroczyć do Smerecznego z piosenką na ustach. I czemu oni tej okazji nie wykorzystali?

Do opuszczenia domu byliśmy już przygotowani w sobotę wieczorem. Babcia upiekła dużą gęś, kaczkę oraz kilka bochenków chleba. Jedzenie, cieplesze ubranie oraz pierzyny mieliśmy spakowane w tobołki. Pierwsze uderzenie zaczęło się rano na początku wsi od strony Tylawy. Mieliśmy jeszcze chwilę czasu na spokojne opuszczenie domu. Zeszliśmy do potoku z całym przygotowanym bagażem. Podobnie jak i wszyscy mieliśmy przygotowany mały schron. Po chwili nastąpił straszliwy atak artyleryjski. Do schronu nie wszyscy mogliśmy się pomieścić, bo dołączyli do nas sąsiedzi. Kilkoro z nas weszło pod mały mostek. Pociski tak blisko i gesto zaczęły pękać wokół nas, że niemożliwe stało się tutaj przechowywać. Wyczołgaliśmy się spod mostku z zamiarem ucieczki do lasu, w tym czasie spadł obok mnie pocisk, jego wybuch przewrócił mnie na ziemię, zostałem ogłuszony i oślepiony. Kiedy się podniósłem zobaczyłem ostatnią uciekającą osobę około 30 kroków ode mnie. Złapałem więc swój tobołek z jedzeniem i piciem, a był on dosyć ciężki i nie dawałem sobie z nim rady. Kiedy się pochyliłem poczułem ściekającą krew po szyi. Uświadomiłem sobie że jestem ranny. Tobołek z jedzeniem porzuciłem i goniłem uciekającą grupę w której była moja siostra i babcia. Dogoniłem ich aż pod la-

sem trzymając się ręką za szyję. Pod lasem „Niklowec” zatrzymali nas Niemcy. Rozsierdzeni do wściekłości pytali, gdzie są rosyjskie sołdaty. Był to jedynie pretekst aby przeszkodzić nam w ucieczce. Tam nas trzymali i straszyli że będą do nas strzelać. Dopiero blisko spadające pociski umożliwiły nam uwołnienie się od nich. Idąc wgłąb lasu natknęliśmy się na duży oddział niemieckich żołnierzy. Ci okazali się bezwzględni. Posądzili nas, że jesteśmy rosyjskimi partyzantami. Ustawili nas w szeregu i chcieli rozstrzelać. Mój ojciec umiał trochę po niemiecku i tylko wybłagał nam darowanie życia. Uciekając dalej napotkaliśmy kilkanaście rodzin ze Smerecznego siedzących w głębokim wąwozie. W gęsto zakrzaczonym wąwozie byliśmy ostrzeliwani przez Niemców. Miejsce to stało się niebezpieczne. Wieczorem głębokimi potokami i wąwozami dotarliśmy do Ropianki. Weszliśmy do domu w którym siedziało kilkanaście rodzin. Koło tego domu na kopce słomy przedrzemaliśmy do rana. Opowiadaliśmy innym ludziom, że w Smerecznym jest straszliwe piekło, że dwukrotnie Niemcy chcieli nas rozstrzelać, że zabrano nas z „Niklowca” do zbierania rannych i zabitych Niemców.

Wczesnym rankiem dotarliśmy do wsi Olchowiec. We wsi ludzi już nie było. Wszyscy poukrywali się po lasach. Udaliśmy się na kolonię i tam kwaterowaliśmy przez parę dni. Zabrakło nam już jedzenia. Żyliśmy się przeważnie owocami i surowymi karpielami. Stąd Niemcy przegnali nas pod pozorem, że będzie tutaj wojskowy szpital polowy. Ostatnim naszym miejscem przed ucieczką na Słowację była mała kolonia Baranie. Tutaj w Baranym żadnej cywilnej ludności już nie było. Domy były puste. Tym faktem byliśmy zaskoczeni i zaniepokojeni, ponieważ większość rodzin ze Smerecznego i z Olchowca uciekała tutaj aby znaleźć schronienie. Był to nasz dziesiąty lub jedenasty dzień wędrówki po wyjściu ze Smerecznego. Byliśmy wyczerpani fizycznie i wymorzeni głodem. Grzebaliśmy rękami po rozrytym kartoflisku. Udało nam się znaleźć jeszcze trochę ziemniaków oraz surowej fasoli. To wszystko ugotowaliśmy i był to nasz posiłek po kilkudniowej głodówce. W Baranym jeszcze przenocowaliśmy właśnie w tym pustym domu. Zanim zakończę moje wspomnienia, mówi M.B. przypominały mi się jeszcze dwa ważne wydarzenia. Mianowicie: moja babcia późnym wieczorem wróciła z „Niklowca” do naszego schronu po tą paczkę z żywnością którą ja porzuciłem. Mieliśmy co najmniej na pięć dni jedzenia. Był to heroiczny czyn. Jako drugie przypominam sobie że w czasie naszych wędrówek całą grupą, a było nas około 15 osób, byliśmy kilka razy przykryci bombowcami radzieckimi. To szczęście od Boga, że zostaliśmy wczas rozpoznani, bo inaczej wymieszali by nas z ziemią.

Po 54 latach często wracamy pamięcią do tamtych krytycznych dni - mówią pod koniec naszego spotkania moi koledzy M.B. i M.K. Był to chyba cud Boski że myśmy tę wojnę przeżyli. Bo przecież na naszych wędrownych szlakach spotykaliśmy ogromnie dużą liczbę zabitych żołnierzy niemieckich i rosyjskich. Nawet spotkaliśmy w jednym miejscu na koloni w Olchowcu radzieckiego majora. Był żywy, ale bez jednej nogi. Prosił nas o kawałek chleba, a my go też nie mieliśmy.

Jednak całą twierdzą do przeżycia cywilnej ludności wsi Smereczne w pierwszym dniu uderzenia frontowego był potok. W dniu następnym i dalszych las Niklowec. Potem potoki i wąwozy leśne na szlakach wędrownych Ropianki, Wilśni i Olchowca. Trzeba jednak oddać poklon prawdzie. Mimo kilku błędów, Rosjanie swoim zmasowanym atakiem artyleryjskim, a także bombowymi nalotami na Smereczne, oszczędzali potok. Ich obserwatorzy dostrzegli, że wszelkie ucieczki ludności były w stronę potoku. Gdyby było inaczej to na przeżycie po pierwszym ofensywnym ataku miałyby szansę mniej niż połowa ludności. A przecież ciężkie wręcz heroiczne walki o Smereczne trwały ponad 10 dni. Rosjanie dwu lub trzykrotnie wyparci zostali całkowicie ze Smerecznego. Kontrataki Niemców prowadzone były z wielką zaciekleścią. O tym także wspomina w swojej książce "Czerez Karpaty" marszałek Związku Radzieckiego A. Hreczko.

Na polach i w lasach Smerecznego zginęło po obu stronach walczących kilkaset a może nawet ponad tysiąc żołnierzy. Rannych zostało parę tysięcy. Słyszałem na własne uszy wypowiedzi oficerów radzieckich, że walki o Smereczne można przyrównać do walk w obronie Stalingradu. Na potwierdzenie tych słów podam jeszcze jedną wypowiedź marszałka Hreczki, a mianowicie iż Niemcy otrzymali rozkaz naczelnego dowództwa Trzeciej Rzeszy, że mają siębić do ostatniego żołnierza, do ostatniego naboju, aby nie przepuścić Rosjan za granicę Słowacji. Rozkaz chcieli wykonać. Po pierwszym dniu silnego artyleryjskiego ataku w Smerecznym zginęło już 7 lub 8 osób cywilnych, w tym dwóch młodych chłopców 18-lęnic. A po pierwszym tygodniu walk, pozostał tylko jeden dom. Pozostałe 36 spłonęło.

Po dwóch tygodniach, po wyparciu hitlerowskich wojsk do Olchowca pozwolono nam odwiedzić Smereczne. Obraz był przerażający. Cała wieś, tzn. fundamenty po spalonych domach, ogrodzenia, sady, drzewa, droga, strumyki, studnie itd. Itd. Wszystko to wymiesiane zostało z ziemią i zamienione w jedną błotistą masę. Moi rodzice i starsi bracia nie mogli odnaleźć placu na którym stał nasz dom. Nad powierzchnię ziemi nic nie wystawało. Najbardziej wyróżniały się leje po wybuchach pocisków i

bomb. Taki pozostał obraz po wsi Smereczne. Nie dziwmy się jednak nikomu, kto z uteśnieniem i żalem wspomina tamtą sytuację, że Smereczne było wolne, że Smereczne Niemcy opuścili bez walki i takie mogli zająć rosyjskie wojska.

Zanim zakończę temat wojenny nie mogę pominać dwóch ważnych zagadnień. Jedno bolesne związane z bliską rodziną, drugie interesujące i ciekawe. Muszę jednak cofnąć się do poprzednich wątków. Ja i moja rodzina przekroczyliśmy w nocy pierwszą linię frontu i szliśmy do Zawadki do naszego wójka, brata mojej babci - był gospodarzem bogatym, miał olejarnię i piękny dom. Teraz tylko on mógł nam pomóc. Ale ...? W pierwszym rzędzie musieliśmy przejść przez główną szosę a potem rzeczkę. Szosą, dwoma pasami ciągnął się niekończący sznur czołgów, samochodów, taboru konnego, piechoty i czego tam jeszcze. Na przejście przez drogę czekaliśmy dłużej niż pół godziny. Zaś po jednej i po drugiej stronie rzeczkę w Trzcianie ustawione były jedno przy drugim działa artyleryjskie, katiusze i inne ciężkie uzbrojenie. Akurat w tym czasie strzelali na całego na Smereczne, Wilsznię i Ropiankę. Chcieliśmy pomiędzy nimi przejść i iść dalej do Zawadki. Od huku, błysku ognia, dymu z grubych luf byliśmy ślepi, głusi, niemi i czarni. Artylerzyści cofali nas, nie pozwalali przejść na drugą stronę. Można sobie wyobrazić samopoczucie i równowagę fizyczną człowieka, kiedy kilka kroków przed nim w ciągu jednej minuty odpala kilkadziesiąt ciężkich dział i wyjmujących katusz. Trzymaliśmy się rękami za gałęzie drzew aby nie porwał nas odrzut powietrza. Z takim koszmarem mocowaliśmy się około 1 godziny. Tą drogą pomógł nam pokonać specjalny goniectwo oficera baterii. I dzięki Bogu. Nasz wujek na nasze nieszczęście również z całą rodziną siedział przy ognisku obok dopalającego się domu. Powitanie odbyło się przy potoku płynących łez. Zaraz nakarmiono nas zupą z ogniska, pieczonymi ziemniakami oraz wojskowym chlebem. Obok ich domu na ogrodach rozlokowany był wojskowy sztab frontowy, a troszkę dalej w dużych namiotach szpital polowy.

Wieczorem do naszego ogniska dołączyły dwóch radzieckich oficerów sztabowych - major i półkownik. Najpierw przyłączyli się do rozmowy przyjacielskiej. Kiedy dowiedzieli się, że my przybyliśmy z ich odcinka frontu Smereczne i Ropianka dużo wypytywali ojca o siłach i rozmieszczeniu wojsk niemieckich w Smerecznym, Wilszni i Ropiance. Rano poprosili mojego tatę do dowódcy sztabu, do samego generała. Przedstawił się mojemu ojcu, że on dowodzi frontem na Smereczne. Na ścianach wisiały bardzo dokładne duże wojskowe mapy. Ku zdziwieniu ojca były na nich dokładne nazwy poszczególnych wzgórz, lasów i potoków. Tato

wiedział, gdzie Niemcy mają swoje umocnienia, gdzie rozmieszczona jest ich artyleria. Rozmowa trwała około trzech godzin. Przy okazji tato dowiedział się wiele ciekawych rzeczy. Między innymi, że wśród tych rosyjskich jeńców wojennych którzy przebywali w Smerecznym w 1943-44 roku byli ich wywiadowcy, którzy przekazywali im wszystkie wiadomości o Niemcach, partyzantach i cywilach. Tych jeńców było 5. Każdego dnia musieli meldować swoją obecność Niemcom, a potem sołtysowi. Między nimi był radziecki pilot. Generał zapytał tatę, czy on go znał? Odpowiedź padła, że znał bardzo dobrze, ponieważ on przebywał u nas. Pомagał tatuwi naprawiać silnik spalinowy do młocarni. Generał zapytał dalej, czy często wychodził z domu na pole lub do lasu? Ojciec odpowiedział, że często a przeważnie w nocy. Na to generał powiedział, że on był naszym zwiadowcą. Przekazywał nam radiowe meldunki. Następnie zapytał tatę, czy my mieszkaliśmy w ósmej chacie od strony Tylawy, tato odpowiedział, że tak. Na to generał "ot z was młodiec, charoszyj parień". Powiedział że ukryliśmy przed Niemcami ich kapitana i udzieliliśmy mu pomocy. I tak było. W sierpniową noc 1944 roku pomiędzy Tylawą, Barwinkiem a Smerecznym wylądowało kilku rosyjskich spadochroniarzy. Między nimi był kapitan, który przyszedł wczesnym rankiem do naszego domu i poprosił tatę o przechowanie go. Kapitan ujawnił, że ma do nas adres. Ukrywał się przez cały dzień, a wieczorem mój brat Janek i Michał odprowadzili go do lasu do partyzantów. A muszę tutaj dopowiedzieć, że niemieccy SS-mani szukali ich po Tylawie, Smerecznym, Wilszni. Gdyby go znaleźli u nas nam groziłyby śmierć. Po tym spotkaniu generał dał ojcu kilka konserw i parę bochenków chleba. Jakże tutaj pasuje mi stare przysłowie; "że tylko góra z góra się nie schodzą, ale człowiek z człowiekiem zawsze może się spotkać".

Na trzeci dzień po nas, też do Zawadki, przyszły bliskie nam dwie rodziny ze Smerecznego, Paweł i Teodor Bugiel (bracia). Teodor żonaty był z siostrą mojego ojca, zaś Paweł z siostrą mojej mamy. Dla nas byli podwójnie bliską rodziną. Przyszli do nas ze smutną i tragiczną wieścią. Dołączyli do nas z wielkim płaczem i krwią na rękach.

Oni od niedzieli do środy błąkali się po lesie Niklowec. Ukrywali się w głębokich jarach i potokach przed rozrywającymi się pociskami. Właśnie siła artyleryjskiego ognia stopniowo przenosiła się na las. Tam też brakowało spokojnego miejsca. Postanowili więc w środę przed godziną 4-tą rano przekroczyć linię frontu w Smerecznym. W tym czasie Niemcy okopani byli pod lasem Niklowec, zaś Rosjanie zdobyli już połowę wsi. Znajdowali się już na wysokości szkoły. Dnem potoku prawie na kola-

nach przeszli linię niemiecką. Przeszli szczęśliwie i niezauważeni przez Niemców. Dalej biegli w dół potoku przy lekkim świcie dnia i silnej jesiennej mgie. Gdzie spotkają Rosjan, tego nie wiedzieli. Należało szybko oddalać się od Niemców. Jako pierwszy, kilka kroków przed całą rodzinę wysunął się Michał - najstarszy syn Teodora. Na plecach niósł trzyletniego chłopczyka - syna stryjka Pawła. Kiedy zbliżył się na około 10-ciu kroków do okopów rosyjskich posypała się na niego długa seria z radzieckiej "pepeszki". Obydwóch przeszły trzy te same pociski. Runęli twarzą do wody potoku.

Jeden pocisk przebił Michałowi pierś na wysokości serca. Małemu Mikołajowi trzy utknęły w jamie brzusznej. Próbowano ich ratować, ale Michał rzekł już tylko cztery słowa: "mnie zostawcie już tutaj" i obsunął się ojcu z kolan. Pochylona nad nim matka krzyczała i rozpaczała: "synku nie zostawiaj nas, synku przyjechałeś z Niemiec, aby zginąć nam na rękach. Boże zwróć go nam." Boleść matki nie miała końca.

Za tą tragiczną pomyłkę oficer i żołnierz radziecki przeprosili. Rodzina i żołnierz rosyjski ponieśli ich obydwoch na palatce wojskowej około 400-stu metrów. Tam na własnej ziemi Michała pochowano w okopie. Mały Mikołaj w wielkim bólu jeszcze się odezwał: "mamo, mamo nie kładźcie mnie do ziemi". Ponieśli go jeszcze około jednego kilometra i ktoś z młodszego rodzeństwa zaproponował - "pochowajmy go tutaj, bo on już nie żyje". Niestety, to małeństwo jeszcze raz się odezwało słowami: "mamo, nie chowajcie mnie do ziemi, bo ja się boję." Po małej chwili, mała główka Mikołaja obsunęła się i zamilkła na zawsze.

Ileż to rodzicielskich łez polało się nad jednym i nad drugim w tej samej godzinie. Drżący płacz i głęboki jęk matek przerywany był mruczeniem: "przeklęta wojna, niesprawiedliwe czasy, czemu on pobiegł pierwszy, a nie ja? Boże, dlaczego zabrałeś ich wtedy kiedy odzyskiwaliśmy wolność".

Ten ogromny ból i cierpienie towarzyszyło im przez całą drogę aż do Zawadki, do której mieli około 8 km. Przez drogę rozmyślali i rozmawiali, że Michał przyjechał przed 4-oma miesiącami na urlop z Niemiec, gdzie był na przymusowych robotach. Do Niemiec nie powrócił, popełnił desercję. Cały ten czas ukrywał się przed policją. Ukrywał się po to, aby zginąć na rękach rodziców. Miał zaledwie 22 lata. Jaki ten los smutny i niesprawiedliwy. W dalszych myślach przewijała się pomsta na Hitlera, na Germanów, na tę piekielną wojnę, która tak brutalnie nas dotknęła.

Tą jakże okrutnie smutną wiadomość przekazali nam przy ognisku u wujka Bugla w Zawadce. Płakaliśmy wszyscy przez dłuższy czas. Śniadanie, jakie mieliśmy spożywać, przesunięto się aż na porę obiadową. Nie

miał nikt na niego ani ochoty, ani siły. Dalej opowiadali, że w Smerecznym w tej chwili pozostały tylko dwa domy pod lasem, reszta już spłonęła. Że w drugim dniu walki o Smereczne wojska niemieckie wyparły armię radziecką aż do granic Tylawy. W tych bojach zginęła duża ilość żołnierzy po obu stronach. Zmasowany atak artyleryjski trwał nieustannie na promian, raz biją Rosjanie, a potem Niemcy. Nawet w porze nocnej słyszać długie serie z automatów. W Niklowcu spotkali moją babcię oraz ciotkę Ewę i ranną w kolano ciotkę Marię. Opiekowała się nimi stryjek Grzegorz. Mieli zamiar uciekać do Olchowca. Na skraju lasu widzieli zabitych dwóch młodych chłopaków. Jednego rozpoznali - był to Janek Honczar (Maksymiw) ze Smerecznego, drugiego rozpoznać się nie dało. Opowiadali dalej, że w pierwszym i drugim dniu walk spotkali w Niklowcu wszystkie rodziny ze Smerecznego. Dzięki temu, że w porę ci ludzie uciekli ze wsi, to zachowali szansę na przeżycie. I prawda, bo w pierwszym dniu walk o Smereczne zginęli wszyscy ułomni i starcy, którzy nie mieli fizycznej możliwości ucieczki. Na ucieczkę z domu niektórzy mieli zaledwie kilka minut, a w niektórych przypadkach i mniej. Że walka o Smereczne trwała ponad 10 dni dowiedzieliśmy się od Rosjan, którzy między innym mówili, że taki bój trwał tylko pod Stalingradem i pod Kurskiem. Ta prawdę potwierdziła również i zniszczona wieś, bo przecież na każdych stu metrach kwadratowych ziemi wybuchało od 3 - 4 artyleryjskich pocisków. Runęło wszystko łącznie z drzewami i zielenią. Większość rodzin ze Smerecznego uciekła aż na Słowację skąd powrócili dopiero w styczniu 1945 roku.

Po wyzwoleniu - po wojnie w Smerecznym już nikt nie zamieszkał. Pozostały tam tylko rozrzucone po polach i lasach ludzkie i zwierzęce kości, tysiące niewypałów, min, bomb i pocisków. I tak po pięknej spokojnej i malowniczej wiosce pozostało cmentarzysko, cmentarzysko jako smutne świadectwo cywilizacyjnej mądrości ludzkiej dwudziestego wieku.

Kilka słów o Smerecznym. Położone jest między Tylawą, Mszaną, Ropianką i Wilsznią. Na południowy zachód graniczy ze Słowacją. W 1944 roku było 41 domów łącznie ze szkołą i kasarnią. Wieś liczyła około 300 osób. 80 % domów побudowane było wzdłuż drogi w kierunku Tylawy - Wilsznia. Cała wieś otoczona była łagodnymi górami, jedynie od strony Tylawy był wąski przesmyk przez który przepływała rzeczka oraz przeciskała się wiejska kamienista droga. Szczyty wzgórz (gór) pokryte były strzelistymi jodłami i gnieniegzie bukami. Architektura gór, budynków, potoczków i spływających pomiędzy parcelami strumyków stanowiły przepiękny harmonijny widok. Z każdego więc punktu wznowienia widać było jak na talerzu całą wieś z jej ozdobnymi ścieżkami, miedzami i stumykaniami. Każdy kawałek ziemi wykorzystany był do uprawy lub na pa-

stwisko. Tego architektonicznego piękna, jakie stworzyła natura nie pomniejszała żadna pora roku. Myślę, że każdy jej mieszkańców, tak samo jak i ja zakochany był w nim bez reszty i po wsze czasy.

Dlaczego tak mocno bronili Niemcy Smerecznego? Otóż przy zamknięciu Rosjanom drogi Dukla, Iwla, Chyrowa, Polany pozabawiało się ich szybkiego wyzwolenia Ropianki, Olchowca, Polan, Myscowej i pójścia dalej. Wtedy pozostała Rosjanom droga przez Smereczne do Wilszni, Olchowca, Ropianki, Polan itp. Po prostu Smereczne było dla jednych i dla drugich ważnym wojskowym strategicznym szlakiem.

Zakończenie

Przyznaję się od razu, że nie udało mi się umieścić w tej sympatycznej Zahorodzie wszystkich cierpień, klęsk i porażek rodzinnych i majątkowych mieszkańców Smerecznego. To, co pokazałem jest tylko cienkiem skrawkiem do całości, czego nie wolno było pominąć. Ale po głębszym przemyśleniu doszedłem do wniosku, że i tak nie byłoby to możliwe przenieść dokładnie na papier tego wszystkiego co dotknęło wszystkich ludzi od strony fizycznej, a szczególnie przeżyć duchowych. No bo jak pokazać ból i cierpienia moralne tych synów i córek, które musiały pozostawić na podwórku bądź w ogrodzie swoich niesprawnych starych rodziców ze świadomością, że za chwilę zginą. Czy, jak pokazać ogromną rozpacz pochylonych rodziców nad umierającym synem od kuli napastnika, a czasami i od wyzwoliciela na "minutę" przed wyzwoleniem. I wręcznie, jak ukazać rozdarte serce matki i ogromny bagaż zmartwień, których w czasie ucieczki rozłączyła na kilka tygodni burza spadających pocisków itd. Takim przypadkom nie było końca. Czy taki ból można przelać na papier?

Chcę mocno podkreślić, że kiedy o takich sprawach rozmawialiśmy już po wojnie można było z łatwością odczytać, jaki głęboki ślad pozostały tamte tragedie w sercach i duszach skrywdzonych rodziców. Ich smutne oczy, siwa skroń i poorana z bólu twarz była tego wyrazistym dowodem.

Na zakończenie pozostawiłem coś, co powiniem czytelnikom do końca wyjaśnić. Otóż wypowiedziane przez generała rosyjskiego słowa do mojego ojca, cytuje "Z Was haroszyj parień" nie były słowami przypadkowymi. Otóż ten jeniec pilot, o którym poprzednio wspomniałem przekazywał drogą radiową wiele dobrych i ciepłych informacji o mieszkańcach Smerecznego. A między innymi, że w Smerecznym mogą zawsze znaleźć schronienie oraz bezpieczne miejsce partyzanci, spadochroniarze. I właśnie ten kapitan, który wylądował ze spadochronem na początku lipca

1944 roku był nakierowany na nasz dom. Miał zapewnienie, że mój tato go ukryje i przeprowadzi tam gdzie trzeba. I tak też się stało. Ale muszę przypomnieć, że tego spadochroniarza szukał co najmniej pluton żandarmów niemieckich w Smerecznym i Wilszni przez cały dzień. Gdyby go znaleźli w naszym domu bylibyśmy rozstrzelani całą rodziną.

Całość opracował Aleksander Ch.

ŁEMKU

Gdzie jesteś Łemku stary,
Ty Bieszczadzki władco.
Opuszczone Twoje włością
Na Ciebie czekają.

Byłeś tutaj przed wiekami,
Przed Królami, Cesarami i Kniaziami.
Ty tworzyłeś tę Krainę,
Wyrywając z twardej ziemi,
Jodły, buki i tarninę.

Z łaską Boga i uporem,
Powiekszałeś łany ziemi.
Wprowadzając po wsze czasy,
Dobroć, urok, piękne dzieje.

Trwałeś wieki jak dąb twardy,
Żyjąc w wierze prawosławnej.
Powiekszałeś ludzkie stadka,
Od Wetliny do Dunajca.

Łemku budź się Unia wkracza,
Słońce wschodzi demokracja.
Zbieraj dziatwę wsadź do Fiata
Ruszaj wartko tu w Bieszczady.

Nie patrz, bo jak zawsze władza milczy,
Kręci, wzducha, odpoczywa.
Wstawaj Łemku czas nie czeka,
Rok czy dziesięć wciąż ucieka.

Wieją halne nad górami,
Trzebią niszczą drzewostany.
Przyjdź Ty Łemku gospodarzu,
Góry smutne, ciągle puste,
na Ciebie czekają.

Aleksander Chudyk.

ДО АВТОРА ВСПОМИНИВ О СЕЛІ СМЕРЕЧНЕ

З великим зацекавлінью прочитав єм в “Загороді” нр 3/2000 юж другу частинку опису трагедії яку переживали жителі села Смеречне в часі Дуклянського фронту. Не знам імена і назвиска автора тых описив, бо ани сам автор ся не підписав, ани редакція його назвиска не подала.

А треба повісти, же сут то спомини о мало знаних людям подіях, яки мали місце на наши Лемковині. А як пишеме о фактах, то пишеме о наши історії і барз добри же, о тых незнаних подіях довідуємесь од правдивих, автентичних съвідків, а тых съвідків ест юж штораз менше.

Барз охочо пишут о нас і о наши історії розмаїты писаре і псевдописаре з Польщы і з за всхідньої границі, лем же, они пишут тото што єст выгідне для них і іх політичных лідерив. Нихто ліпше од нас Лемків не одтворит правду о нас, бо тоту правду мы носиме в собі і на собі, на наших хырбетах. Пиште съміло і описуйте вшытко што лем памятате, але тіж по імені і назвиску вшыткы родины, бо в такі спосіб творится документ потверджени съвідками. Опишите дальшу свою і Вашой родины дорогу жыття -- по війні. Я мышлю, же як бысте могли додати опис вашого села Смеречне хоцьбы лем од 1939 рока (кілько было газдив, школа, учителі, церков, німецка окупация а потім выїзд люди, всхід захід) та з того матерялу можна бы зробити барз добру книжку, а она юж бы взбогатіла нашу лемківську історию.

Описы, якы чытаме в “Загороді” спонляют вимогы літерацкых канонів і штуки писарской. Пиште, бо Вашы вспомини будут чытати не лем Лемкы. То юж істория. Щыро поздоровлям.

*Кошалін 5. 11. 2000 р.
Ярослав Зволінський.*

СЪВІЧКА НА ГРОБІ

(Рефлексії особисты)

Минуло юж кус часу од календарйового дня І-го листопада де было написане “Вшисткіх Съвентих” – ден святочни.

Того дня жывы припоминали собі о своіх близкых котры померли і для захованя о них памяты приносят на гробы квіты, запалюють съвічки, жебы тепло огня огрило душу помершого. Для християн східнього обряду таким днем спомини і молитвы за померших єст ден Воскресеня Христового. То в часі Великодня іде, ішла велика процесія на цмонтір і там над гробом одправляно молитвы за померших. Трудно ту в короткым описі провадити науковы, релігійны розважаня, чые свято (за померших) было перше, чье в релігійным значынню oddae правду о ближши автентичности і правді даты калнедарйовой. Для нас християн важна єст памят о тых што одышли юж на вікы. В повоенни Польщи през довгы рокы тот ден в латинским обряді был дост скромни. Гнес поза тым, же люде одвиджают гробы, тото съвято сталося величким бізнесом, днем великой паради на гробах, а не молитвы за душу помершого. І так треба похвалити, же хоц раз в році родины споткаються над гробом діда, няня, дітины, добри же засьвітят му съвічку і припомнут собі о його давним істніню, ту на земли.

Тото съвятування первого листопада перешло по части і на люди всхіднього обряду. Нашы люде жыют в розпрошынню і мусят ся достосувати до незалежных од них самых обставин. Правдом єст, же і сильна експансія католицизму зробила свое. Видно то барз остро всяди де жыют нашы люде, але тоту нищительску експансію найбарже видно на Лемківщині. В давных часах кажде,

або праві кожде село мало свій цмонтір. А цмонтір – то кориня народу, - кожного народу. На цмонтери познаєме історію народу і історію родив, часто поєдинчих люди. Люди приходячы на цмонтір однавляют памят о свої народові прешлости. Лемком выгнаным з ридной землі забрано вшытко, забрано і цмонтери і знищено на тых вічного спочынку місцях памятныки і кресты нагробны. А здавалося, же люди єдної християнської віри будуть шанувати кажди памятник, нагробок, крест над гробом, без взгляду на одміну віроісповідання помершого християнина... здавалось!

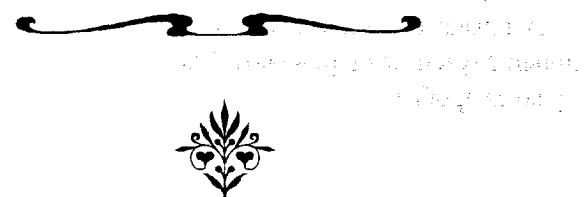
Так зрештом єст там де єст висока культура народу – жаль же так не єст в нашим краю, бо католицкі експансізм уважат, же што не католицке – то не наше – і треба того знищыти. Так сталося з цмонтерями і памятниками на цмонтерях на ціли Лемківщині. В остатніх 10 – тьох роках , а юж од часу коли сельські цмонтери переняли католицькі парафії, знищено рештку цмонтерних трираменних крестів і камінних таблиц де лем били цириличны написы.

Памятам як в 1990 році на цмонтери в селі Фльоринці на нагробні плиті родина наложила трираменни металевои крест на циментові заправі. Перетрвал tot крест до 1997 рока. Як пришли новы власти о іншым родоводі, одразу не знаны люди, певно тіж християне, tot крест вырвали і шлід по нім загынув. Дивны то люде, од которых все чуєме особливо од пробощив – “мами єдного Бога”.

I того рока пішли наши люде, всяди де жыют, на цмонтеры, занесли і запалили лямпочки своім і не своім, бо сумліня Лемка ушанує каждого. Я тіж пішов з мойом родином і хоц не мам ту гробу родины запализме огники при велькым кресті і при памятнику тых што деси аж з Сибіру, з над Дону, з Кійова пригнала іх на обчу землю

війна і ту в часі фронтив погынули. Єст ту і трираменни крест а під ним і таблиця з написом : “оддалі сце жище свое би інні моглі жиць”. То православна парафія поставила tot крест, бо для вірных той церкви кожда душа пред обличом Божым єст єднака, оціняны будут ей поступкы і ей захованя ту на земли. Жаль, же не можеме засьвітити съвічок на цмонтерях, на вшыткых селах Лемковини, жаль, же не можеме в тишыні помолитися над гробом діда, прадіда, жаль і зато, же в декотрых селах по лемківских цмонтерях лем шліды зостали і помалы рик за роком затератся наша істория. Треба задбати, жебы памят о наших предках і нас самых не затералася в памяти молодшого покоління выгнанців з рідной карпатской землі. Треба памятати і о тых што не zo свойой причыны, або і за хлібом нашли ся далеко од свойой Лемковини, а іх гробы гнес найдеме і в Росії, на Україні, але тіж в далекі Америці, Канаді і Австралії. Хтіло быся і нашым Лемкам повісти пару слив. Каждого рока з розмаітых сторин краю і съвіта на Лемковину приїзджат дуже люди. Ідте, ідте на кажди цмонтір де лем по дорозі в наших селах споткате, засьвітте лямпочку, положте хоцбы польови квіток на гробі помершого, буде то знак, же не забываме о наши земли, о наших предках, же зме, істнієме і памятаме. Прислівя повідат, же “ Ойчизна там где земля і гроби”.

Ярослав Зволінський

ШАНОВНА РЕДАКЦІЯ “ЗАГОРОДА”

По пару роках купування “Загороды” то ту, то там подумал єм, же найліпше буде єй запреномерувати. Хотілбym діставати єй од вас зачынаочу од номеру 3-го того року (1 і 2 уж мам). Думам, же 20 злотых, котре пересылаам на ваше кonto в банку (в Дукли) выстарчyt на штырі колейны “Загороды”. Як буде за мало – то дошлю веце пінязи.

Друга справа то вшyткы нашы каплички, крести ци цмонтері. Ци єст хтоси хто ся тим занимат? Была колиси ініціатыва Ігора Пырча, але не “выпалила”. Ци ваш Музей тіж має таку діяльніст вписану в статут, ци то уж за дуже бы для вас было? Ци лем спілпрацуєте з тым што ся тым хотят заняти, так'як з Магурским Парком (“Загорода” нр 1/2000).

Ци віділибысте сенс і потребу творіня якysой нової організації до тых спрav? Хто мал бы ся тым заняти, скоро консерваторы (нп. зо Санча) не мают пінязи од пару років.

Третя справа єст близко звязана з Музеем, а до мойой головы пришло по пару роках смотріня на конкурсы лемківской бесіды на обох Ватрах. А може не на самы конкурсы, лем барже на их учасників, котры (передовсім молоды) часто ся в них тратили, дуже не знали. І так єм си подумал, же як в вашім Музею єст тілько нарядя, ріжных річы звязаных з всяком техніком, то ци не можна было бы ся покусити о выданя малого лемківского техничного словника. Не мусит то быти річ велика, бо од малых ся зачынат. А буде барз цінна і приdatна.

Но і четверта справа. Давно, бо в першім номері “Загороди” з року 1995 нашол єм лист п. Семана Серги з Майдану. Заінтересували мене річы о котрих він писал, а же рідко ся о них пише, хотілбym з ним якоси сконтактувати. Може мате деси його адрес.

А тымчасом вшyткы Михаляки з Гладишова Вас і Родину і цілый Музей поздоровляют. І жычат здоровля, бо без того не дуже ся зробит.

T. Михаляк.

ПЕРШИЙ РАЗ В ЗИНДРАНОВІ

Прешло лем пару дний по пребываню на святі “От Русаля до Ивана” в Зиндранові 1-2 липця сего року а так ниби ціле житя. Барз дивні є одчутя коренів, котри так довго не были поливани молодим поколінням. На души сумко і прикро за незнання правдивой історії та мови, хоц моі родичи в дому все гадали по-лемківски, а товариши барз любят співати пісні лемківські.

Добри же є така можливіст хоц раз в року быти на лемківскім святі в Зиндранові. Mi ся видає, же то музей скансен не лем хиж і кузні, а і самого живого лемка Федора Гоча, дай му Боже довгих років жыття. Знам лемків України, Франциі, Канади і барз мі было інтересні видіти правдивого Лемка в Лемківщині. Былам з того задоволена, бо ся мі сподабал скансен, свято і іх гостинніст. Доводом іх широкой лемківской души было дуже гостей, котри ся зіхали з різних сторін і бавилися през цілу добу і все ім было мало.

Вельке вражіння справила на мене громовиця, што ся вела селом того свята. А для мене то было як з вірша Петра Трохановского „...грози громовичи крестили...”, бо то быв мій перший виступ лемківский на Лемківщині. Мам надію, же рідна земля познала і прийняла моі привітання.

І в нагороду отрималам велький скарб, кілька камінчиків з потічка “Панна”, котри і стоят тепер на бюорку і переносят ня в гори, в трави, в запахи, в Зиндранову у Лемківщині.

Наталія Криничанка.

Жыє во Львові, родиче з Села Поворозник

ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА УСПІННЯ ПРЕСВЯТОЙ БОГОРОДИЦІ

після війни з Лемківщини з сіл Гирова, Мшана, Тилява, Зинранова, Ропянка, Вільховець, Поляни, Мисцова, Завадка, Смеречне і других сіл а також переселенців Холмщини.

Креслення і документацію виготовив Іван Грубий, наш патріот дипломований архітектор – Лемко який народився в селі Мшана.

24 квітня муляр Петро Харитин поклав першу цеглу на фундаменті церкви. Будівельники то старши мужчини, пенсіонери, молоді хлопці і дівчата. Всім знаходилась посильна робота. Жінки по черзі із своїх продуктів два рази в день пригощали будівельників смачним обідом і вечорою.

В літку 1992 року будівля була накрита, вежі поштукатурені, зашклено вікна. Трудною була робота над купулами. На православних церквах купули бувають круглі, або богатокутні. Архітектор Іван Грубий вибрав богатокутні які нагадують наші карпатські смереки.

Перша Служба Божа відбулась в новій церкві 19 грудня 1994 року в праздник святого Миколая яку провів о. Мстислав. Довший час не вдалось знайти висотного крана щоби піднести куполи з хрестами. І нарешті той день настав. 4 липня 1995 року церкву увінчали п'ятьма куполами, а шостий дзвінницю. Основа великого купола 7x4 метри, висота 14 метрів, вага 6,2 тон. А сама церква має такі розміри: ширина – 18 м, довжина 36 м, висота 39 м.

Все іде, все минає і краю не має – писав Тарас Шевченко, а що залишається? Пам'ять, яка передається з покоління в покоління. Свята церква, як добра мати, памятає про своїх дітей – парафіян, просвічує нас, очищає від гріхів, спасає наші душі. Отож, парафіяни нової церкви Успіння Пресвятої Богородиці продовжують облаштовувати свою церкву до досконалості. Церква побудована за пожертви парафіян.

*Григорій Сидорик, Сокільники,
родом з села Гирова*

РАДОЦИНСКИЙ КЕРМЕШ

Прекрасне село Радоцина на Лемківщині на жаль з 1945 року юж не існіє, бо ту нико не живе, зостал лем цмонтір, капличка і муріваний школа без вікон і дверей та запущені студні свідчат, же ту живли люди. Зараз по войні єдиних переселили на Україну, а решта згідно акції "Вісла" депортували на західні і північні понімецькі землі Польщі.

На Україні найвеще радоцинян живе в містечку Пустомити коло Львова. Ту мають невеличку тимчасову церковцю, а юж закінчують будову величавого мурованого храму.

Радоцинане не лем патріоти свого народу але трудолюбови, здібні і займають високі посади, проводят бізнес за што їх поважают, люблят бо навет вулицю міста назвали "Радоцинска". Свято бережут лемківські традиції, гучно проводят релігійни свята а особливо "Русала" і "Кермеш", мають лемківський художній колектив відомий на околицю.

В Радоцині кермеш святкували на Косми і Демяна то і в Пустомитах продовжили ту кермешову традицію парафіяльного свята. Особливо урочисто святкували кермеш Радоцинане того року в лемківські церкви, що в "Шевченківськім Гаю" во Львові, 12 листопада. Пришли Радоцинане, Лемки Львова і околиці. Тепла, сонечна погода сприяла урочистості. Урочисту Службу Божу, молебен, посвячения води доконав о. Анатолій який виголосив патріотичну святочну проповід по лемківські де вспомнув про Радоцину і рідну Лемківщину.

По отправі в церкви Володимир Шуркало організував виставку картин про Радоцину мальяра – Лемка Дмитра Солинка. По концерті почалась велика кермешова гостина, яка тривала до вечера.

Радоцинане памятають про рідну Радоцину і часто там бивають. Велика заслуга во вшитких міроприємствах як релігійних так і культурних належиться патріоту і культурному діячу Володимиру Шуркало. Він кілька разів на рік іздіт в рідне село Радоцину навіть з малими дітmi, чистит цмонтір, ремонтует

капличку, організує панахиди. Він душа і організатор релігійного та культурного життя Лемків як в Пустомитах так і во Львові.

Приємно одзначити, же не лем на кермеші але і других святах што раз то веце молодежы, а то значит, же лемки мають сильне коріння і не пропадут.

П. Ластівка

ВЕРНЕМЕ

Лемків внуки
придуть в рідні гори
на старий цмонтир
терньом заросненый
хресты повалены
горбочки зрівнаны
лем на камени
мохом обросненим
прочитають
Ту спочили лемки
што през тисячи літ
віру предків,
материнську бесіду
берегли і потомкам
завіщали
Вырвут внуки
терня з корінью
поставлят хресты
посадят квіти
Клякнут, помолят
і заклянутся
Ту жити вернеме
і заповіт предків
свято хранити
будеме

П. Лем.

ДОРОГІ КРАЯНИ!

Для виконання програми “Клубу патріотів Лемківщини”, а саме – сприяння поверненню лемків на рідну землю, створення багатосерійного фільму про Лемківщину та її культуру, видання багатосерійної книжки “Культура лемків” – вважаємо за необхідне зберегти історію, культуру, традиції лемків та дослідити минувшину.

Тисячоліттями видатні лемки берегли та збагачували культуру свого народу та вносили вагомий вклад у світову.

Вступаючи у третє тисячоліття нам необхідно не лише зберегти, але і примножити велич і красу культури нашого народу для прийдешніх поколінь, а для того необхідна єдність лемківських організацій та релігійних конфесій і матеріальні ресурси.

Надімося на меценатів, але вважаємо, що і кожний лемко може пожертвувати місячний заробок чи посильний внесок на виконання програми “Клубу патріотів Лемківщини”.

Пропонуємо лемківським організаціям відкрити спеціальний рахунок для поступаючих коштів на програму “КПЛ”, а через рік провести нараду представників лемківських організацій, які зібрали певні кошти для затвердження предбачених програмою робіт.

Ініціативна група “Клубу патріотів Лемківщини” у Львові, свій внесок передає на рахунок “КПЛ” при музеї – скансені Лемківської культури в Зиндронові та просить лемків наслідувати наш приклад.

Ініціативна група “Клубу патріотів Лемківщини” у Львові.

З новим 2001 роком створено конто банкове для КПЛ:
Bank Polski SA w Krośnie, Oddział w Dukli, nr konta:

10202964-388267-270-41

На конто вплачено 5 тис. зл.:

В. Шуркало	450 зл
Д. Солинко	100 зл
П. Когут	250 зл
Ф. Гоч	400 зл
інші дары	3800 зл

*Володимир Шуркало
Дмитро Солинко
Петро Когут*

З НАШОГО ЖЫТЯ

Пхаются спомины, бо жыття летит скоро як колесо. Быв ём на музейнім святі в другій ден в неділю. Было дуже люди з ріжных сторін краю і з заграниці. Ту ём стрітив дуже знайомых лемків і з України - як Д. Солинку, В. Шуркалу, П. Когута і інших. Былы нашы знаны діяче і лідеры - Ф. Кузяк, М. Донський, а також гости з Америки.

Ден быв за короткий і не можна было зо вшыткима бівші побесідувати, а лем відіти то замало. Коли ся змеркло то Рада музейна запросила гостей на вечерю, або на спітканя, почастунок. Шкода, же не было на вечері вшыткіх старых лемківських лідерів, бо хибалъ не сторонят од музею і рідной культуры, яка ма нас єднати, а не ділiti. А не менше ма єднати церков обох конфесій, бо декотры менше свідомы лемкы уважают, же лем тата віра і церков ест добра што до ньой ходят. А наш обряд єден і єден для нас Бог.

На музейнім святі в Зиндранові, майже кождий рік, ест Т. Келбасінський, который помогают творити ріжны выстави, якы участники свята оглядают. Крім выпитя пива можна было купити цікавы книжки, фольдеры і почтівки музеини, а также образы малярства Д. Солинки зо Львова і інших малярів – артистів з Закарпаття.

По бесіді з Ф. Гочом задумавемся, бо повів мі, же недає рады того вшытко організувати, бо юж вік і його силы на то не позволяют. Же тягне в тім ярмі, бо то наша культура. Одповідам му і потішам, же в ярмі наши дідове і нянькове запрігали дві коровы, бычки ци телятка, то треба глядати до пары. Бо як виджу то помогают му найбівшє його родина, лем шкода, же не все зberаються в наш лемківский одяг. Я вірю, же Ф. Гочові будут помогати і сусіде сел.

Болит ня, як на лемківських імпрезах штораз менше чую лемківской бесіди, окреме серед молодежи. Декотры лемкы сой жартуют з той нашей слабости, же і свои діти невчат материнской бесіди і не тягнут до своей церкви. В моі оціні ест така правда, же як хто одишив од своего кореня і дашто му ся неподабат то най

хощ нешкодит і не перешкаджат. А знаме, же на терені Дуклянщины мame лем дві наши імпрезы до спіткань родаків з той землички - Кermеш в с. Вільховец в маю і музейне свято в Зиндранові "Од Русаль до Яна". Шкода, же Редакция "Загороди"нич не писала о святі – Кermешы в Вільхівці. Не ходит о то, жебы імпрезу хвалити, лем повідомити, же таке свято было. Такы свята треба дальше підтримати і для нашей молодежы. Што рік то менше фундаторів. Уряд Гміны в Дукли помогают бівші бесідов, а як дашто придліт то як сіль до квасного молока. Тепер можна быти "самовистарчальнym" лем в тых обставинах неможливо, як нас выгнали з рідной хыжи і землі і розогнали по цілі Польщі і по цілім світі. Якбы нас не вигнали в 1947 р. то бывме сой дали рады. А гнес по тівкох роках од закінчня войны стаєме ся што рік, або што місяць біднісши. Розметали нас по великомі світі то держава повинна нам помогати в культурных імпрезах. Нелегко іхати на таки свята, бо то і кошты, а найбарже трудно нашым переселенцям з Україны, хощ тяжко тყж выгнаным з Земель Західних. Нич нелекша для нас нова політика 3-той Річпосполітой, дальше неласкави для нас часи. Нияк нехотят вернути наши маєтки, а окреме ліссы. Нашы писма і домаганя в тых справах уряды дальше легковажат, або мечут до смітника бо в бівшости недают одповіди. И яка наша дальша доля то видно, без рідной школы вынародовлиння і асиміляция молодого покоління. Бідны зме і як ся боронити? Жадне богацтво нас неспасе але треба нам згоды, єдности і любови ближнього. Старши віком юж слабши в діяню і треба мати надію на молодеж, жебы розуміла наши прагненя і продовжала наши традиції. Як видиме то наши імпрезы, свята, ватры дос ся удают лем як довго, яка іх будучність. Радує і то, же иши ся сходят давны діяче, лідеры, которы дос поріжнены і мают свои увагы. Добрі тყж, же наши земляки з Україны, а найвеце зо Львова, мают охоту писати і дос часто приїзджают в рідны горы. Радіст для них як одвидяят рідне село, цмунтарі, на яких похоронены іх рідны. Засвітят свічки, ци положат квітки на гробах.

Знам таких патріотів і любителів рідного краю з пару сел – Жидівского, Радоцины, Гировы, Святкови, Вильшні, Завадкы

Рим., Дальови, Терстяны і інших. Хвала ім зато і най Господ дарит іх міцним здоров'ям.

Н. Г.

Од Редакції.

Автор допису жалиться, ще нич не було писане в "Загороді" о святі – "Кермешу" в Вільхівці. Але чом? Нихто нич не написав до нас о тім празднику і не прислав жадной знимкы. Редакція не отримала од організаторів навет програми ани афішу о святі. Думаме, ще в пришлости будеме о собі памятати і ситуація ся змінить на ліпше.

ОД РУСАЛЯ ДО ЯНА

Над потичком Панна
Зишлася громада.
Й вшитка тому Лемківщина,
Вшитка барс є рада.
Над потичком Панна
Співаночки чути.
Хто хоц раз іх почув
Не зможе забути.
До сердечка летят,
В душу проникают.
Каждий, хто іх чує
З радостюм танцує.
В Зинранові гнески
Люди ся веселят.
Пришло до них свято
До каждой оселі.
Лемки ту ся зишли
Най то весь світ знає.
Як ся они тішат,
Хоц ся серце іх крає.

Анатолій Ядовський.

КЕРМЕШІ

Парафияльне Свято в Зинранові 19. 12. 2000 р.

Так, то праздник св. О. Николая Чудотворця, якого лемки барз святили і святят всяди де жыют. Лем в Зинранові іншый "кермеші", як кермешове весняне свято Николая в Вильхівці. Там приняли організувати церковно-культурну імпрезу і то аж в 2-ох днях, а ту лем церковный праздник той парафії, бо од давна свою святиню жителі села охрестили іменем св. О. Николая.

О кермешах на Лемковині в гнесніх новых часах дос дуже пишеся в Церковных календарях Перемишлянско-Новосанчівської Православной Епархії. Згадуєся о кермешах в тих селах і парафіях де ищи жыют і вернули наши родини по вигнанню на схід і захід в роках 1945-1947 в акції "Вієла".

О кермешах в Зинранові, хоць од одкриття нової Церкви в 1985 р. майже нич в календарях ся не пише, бо календар иде до друку скорше як свято кермешове при кінці грудня. Нераз в тот чакс юж остра зима і сніги, же трудно было до села доіхати і священникови і вірним.

В тім році, як видиме, осін була довга і тепла, а 19. 12. сніг лем кус припорошув гори, лісси і поля.

До помочи в Богослужінню для пароха той парафії О. Петра жыючого в Команчи приїхав з Морохова О. Юлян з родинов. Приїшли Парафияне з Туринска, Полян, Тильової і приїхали Гости аж зо Львова – представники 3 сел: Жыдівске, Мішана і Радоцина. Была то спільна радість вірних нашого обряду без ріжниці конфесій, бо були і православны і греко-католики і разом ся молили до єдного Бога в єдинім обряді. Разом при обході церкви в процесії співали "О хто, хто Николая любить".

Потім в парафияльні хыжи быв обід для Вшыткых Гостей аж до вечера.

Не вшытки і селяне могли взяти участь в святі, бо діточки до школы, а декотры в роботі, з якой нелегко ся звільнити в гнесніх часах безробіття.

Для тых што були, кермеш позостане на довго в памяті і певно схочят зас прити на тото свято за рік.

Дай Боже дожыти кермешу і в Зинранові в 2001 р.

Церквник Штефан.

УВАЖАЄМЫ ОТЦІ – ДОРОГЫ КРАЯНЕ!

Вказала ся нова книжка під наголовком “Ізбы і Білична давно і тепер” яка єст зборником історично-фактографічной минулости, а своїма споминами, оповіданнями і ілюстрациями стала ся тіж зборником духовно-культуральным історії своїх сел, рідного слова і обычаїв з давних і гнешніх часів.

Парафія Православна в Лігници єст міцно звязана з том книжком, а то длятого, же векштісі вірных той папафії то сут Ізбяне і Біличняне выгнаны з рідной країны в 1947 р. I оселены ту на Заході.

По пілвіковым жытю на выгнаню остало нам лем прикре спомніня з того што было нам рідне і миle і для того тепер кажда бабця, дідо, мама, няньо мают нагоду купити так цінну – памяткову книжку для себе, своїх близких, а найбарже для своїх діти і внуків.

Най тата книжка – повна фактів, обычаїв і споминів з жыття нашых предків, найде ся в кождым домі лемківскім ту на Заході і на Лемковині, бо лем тілько нам остало, же можеме ішы хоц кус заховати і плекати свою рідну культуру.

Просиме Вас отче і Вашых парафіян о выкуплінія той книжкы для нашого спільнога добра – бо буде то ішы єдна книжка в ріднім языку в родинній домовій бібліотеці.

Книжка має 265 сторінок з 66 ілюстрациями звязаными з давним жытъем нашого населеня в Карпатах.

Ціна єдной книжкы 25 зл.

Сердечне Боже заплат!

Автори: Адам Барна, Андрий Kvoka

(Книжку можна тыж купити в Музею Лемківской

Культури в Зиндранові.)

НЕОЦІНИМА КНИЖКА ДЛЯ ЛЕМКІВ

Нещодавно Фундація дослідження Лемківщини у Львові видала чудову книжку – Довідник історика Івана Красовського “Діячі науки і культури Лемківщини”

Книжка присвячена аналізови наукових громадсько суспільной і культурной діяльности 250 осіб (в основному Лемків) від давніх часів і до сучасності.

У вступній частині автор зазначив, що у 1944 – 1947 р. Лемки пережили незабутню трагедію, іх насильно позбавлено права жити на рідній землі.

Розсіяні по планеті, позбавлені можливости думати про власну історію, молоде покоління почало забувати імена славних предків, які несли колись у народ світло правди і науки. Щоби якось виправити цю ситуацію, правління Фундації дослідження Лемківщини вирішило підготовити і видати довідник про вчених і культурних діячів Лемківщини. За роботу взявся наш історик етнограф – автор обширної праці “Енциклопедія Лемківщини” - Лемко з села Дошно на Сяніччині Іван Красовський. Він створив картотеку діячів Лемківщини в яку внесено 250 видатних осіб. Робота над поповненням картотеки продовжується і готовується друга частина довідника. Довідник складається з таких розділів: “Історія і етнографія”, “Мистецтво”, (живопис, скульптура, різьба по дереву і каменю, музика і співоче містецтво), “Культура, релігія і церква”, “Література”, “Педагогіка і інші науки”, “Українські вчені про Лемківщину”, “Польські і чеські дослідники Лемківщини”.

В чітко опрацьованих довідках читач має змогу всесторонньо познайомитися з великом вкладом синів Західних Карпат у науку та культуру різних часів. Тут даний аналіз діяльности істориків Григорія з Сянока (XVст.), Криницького Михаїла (1797 – 1863), Торонського Олекси (1838 – 1901), Тарновича Юліяна (1903 – 1977) як також сучасних дослідників історії.

Серед чисельної громади митців дана характеристика творчості живописців Дровняка Никифора (1895 – 1968), о. Блажеювського Дмитра (нар. 1910), Мадзеляна Василя, скульпторів Кавки Івана, Мандич Олени (1902 – 1975), Черешньовського Михаїла (1911 – 1994), львівських скульпторів Одрехівського Василя, Миська Емануїла.

Належне місце відведено лемківським майстрам різьби по дереву і каменю (М. Орисик, Г. Бенч, В. Шалайда, Г. Пецух, А. Сухорський, С. Феленчак, І. Дудканич, В. Грацонь, І. Гнотович і богато інших).

Серед творців музично – співочого мистецтва знайшлися: Дмитро Бортнянський, Орест Турковський, Ярослав Полянський, сестри Байко та інші.

Відзначенні церковні діячі: І. Прислопський, С. Сембратович, Архиєпископ Адам, о. Митрат С. Дзюбина, Ярема Володимир (Патріарх УАПЦ Димитрій).

Відділ “Література” представляють: о. Духнович, о. Павлович, В. Хиляк, Г. Ганусяк, І. Русенко, Б. І. Антонич – сучасні лемківські літератори.

Належне місце відведено українським вченим – дослідникам Лемківщини, серед них: І. Вагилевич, І. Верхратський, І. Франко, В. Гнатюк, О. Кульчицька, Ф. Коковський, Л. Гец, О. Іванусів та інші.

Завершують: “Довідник”, бібліографія творів про наукову працю лемківських вчених – дослідників, алфавічний список 250 осіб.

“Довідник” неоцінимий скарб для Лемків, він не лише знайомить з діячами науки і культури які прославили Лемківщину але і з bogатили скарбницю світової культури. Не має сумніву, що “Довідник” допоможе молодому поколінню краще пізнати славну минувшину і гордитись нею.

“Довідник” надрукований на високому поліграфічному рівні, з ілюстраціями тиражом одну тисячу примірників.

Петро Когут.

КУС О ЛЕМКАХ И О ЛЕМКОВИНЕ

Як свідчат найстарши історични записи то гори Карпати од півночи околиць Шимбарку, Горлиць, Нового Змігрова, Дуклі, Івонича, Риманова – а од повудня Гуменного, Гератовець, Ст. Любовні и на заході по Шляхтову и Щавницю били од найдавнійших часів замешкави лем през лемків, котри од початку свого істненя називали себе руснаками, а під конец дев'ятнадцятого століття сусіди лемків – Поляки и Словаки – зачали називати руснаків од слова “лем” лемками. Ale лемки в більшості дале себе називають руснаками што раз то барже ся утожсамляют и хиба назва руснак зостане лем в записах історичних, а назва лемко юж на добрі зостане лемками принятя яко іх лемківска тожсаміст. Бо називаня през дакого лемків русини – русин не бива лемками уживана и таком назвом хибал лемки себе николи не називали. Тиж хибал од лемківського слова “лем” сторони замешкави през лемків зостали названи гордом назвом лемківском – Лемковина.

Тиж як свідчат найстарши історични записи то лемки завше били віри христової східного обряду што потверджат, же лемки походять з великого народу Руси Київської. А же лемки били як би всунені в клин західних гір карпацких, од півночи поляками, а од повудня замешкавими словаками з котрима для потреб штоденного житя частійше ся контактували як zo своїма побратимами zo сходу и зато бігом часу не присвоювали сой поступовости східной, а же сусідні били ім вібчи, то заховали праві же незмінену свою прадідівську культуру, которую аж до переселень по другі світові війні прекрасні заховали.

Лем пришли тоти страшни часи на лемків и по спомнені другі світові війні лемки зостали в нелюдцкий спосіб розогнани по світі и нихто ся за нима ани кус не уняв. Бо за поневоленима в другі світові війні жидами и циганами праві

же цівій світ ся уняв и постарає ся о іх одрідження. А лемкам дале нихто нехоче помочи в іх одрідження на рідні Лемковині и тото тепер для лемків єст найбаже прикре, же світ видит як лемки и прекрасна лемківська культура з дня на ден што раз то баже при світові аprobаті запрападат.

То як світ не поможе в одрідження лемків на дорогі праділівські Лемковині, то в недовжі з лемків і з над вираз прекрасної лемківської культури, як и тиж лемківської Лемковини лем зостанут історични записи од чого заховай Предобрий Господи Боже вшитких лемків на тепер и на завше. А допомож Всемогучий Господи Боже жеби зас вшитки лемки сой жили по братерски в любові до Бога и близьких, так як и перше сой жили на свої дорогі Лемковині.

*Опис написаний бесідом сева Полян, Крампни, Котане.
Поляни 28. 07. 2000 р.
Танька и Гриц Бованко*

СВЯТОТАСТВО. 1947.

Василеві Шосту в ювілей 70 р. жыття

Такої біди ще не знали Карпати...
У пору, коли вже сади зацвіли,
Зі згоди Москви і байдужості Штатів
Мою Лемківщину на розстріл вели.
Це ж треба отак нацькувати вояків,
Ледь – ледь охололих од бомб і пальби,
Щоб назва ріки, древня гордість поляків, -
І символом стала людської ганьби.

*B. Ковальчук
Київ, 29. 09. 2000р.*

СПОТКАНЯ В БУРСІ

Зышвого року – 1999 – одбыли ся спотканя в Бурсі. Перше быво в місяци маю, друге в жовтни. Напишу кілька здань о спотканю першим. На самим початку быв висъвітлений фільм о лемках, тилько же на tym фільмі то ся не показує того що робили з льудми, як войско невинних льуди биво кольбами карабину, як по дорозі з возив пачки змітували, того на фільмі ся не показує, бо то не смак гнески таке штоси показувати, же так ся робиво, але за то показано таке штоси, що хиба жаден лемко в дома таке не видів, жебы лемкиня, яка бы она не быва, як мава корову то мава і ситко до ціджиня мовока і без фарбанку (подовок) мовока не цідива. Тот образок то пасує не до лемківської газдині і не до той що сідит на свої господарці, бо як ма господарку, корову то і ситко доціджиня мовока тіж ма. Жавосне єст тото, же наши шановни лідери, маво же не протестують против таких ощерств, то іщи тоти фільми преховуют в себе і показують тим лемкам що добри памятают як лемки в горах жили і мовоко цідили. І як ся ту дивувати, же декотри моводи лемки не хотят ся до того признати, же сути лемками, як чуют що ден таки хляпі. На мою думку таки фільми повинно ся в пецу палити, а не вказувати людям. Жаль, же вказуют го сами лемки.

По фільмі быв виквид о лемках, о тім як то ся тераз прияво в Польши, же що якіси час появлят ся науковец, котри хце показати свою мудрист, а не ма на ким то робит то на лемках. Описує коли лемки повстали, де ся взяли, коли до Польши пришли. Так виглядав і тот виквид, котрий приготовива пані Міхна. По закінчиню одчиту бива розмова о меншосьцях народових поза границом Польши. Пані Міхна оповідала о Поляках, котри живут на сході – Литва, Білорусь, Україна. Повідава, же в тих краях в декотрих місцевостях єст так дуже Поляків, же становях 50% населеня і треба ім будувати школи, а тоти паньства не хотят ім будувати. То барз злі роблат, повинні робити так, як роблят Поляки і повинні брати з них приквид.

До року 1945 ми тіж жили в своїх севах так же нас биво не 50 % але 100 % лемків в декотрих севах і в 1945 р. Зачали нам будувати школу, а в 1947 єй докінчили. Але ми з той школи не скористали, бо в протягу двох годин треба биво єй лишити. Лишилисме не лем школу але вшитко што зме мали з діда прадіда і чого зме ся доробили власними руками. Розвезли нас по цілім краю, по найгірших закутках, розшмарили по пару родин і дали нам „вільніст” жебизме ся вчили свого язика і утримували свої обичай.

Штоби повіли Поляки на сході як би з нима так зробили, як зробили з нами. Не буду описувати як виглядав рабунок коли ми іщи жили в своїх хижах, бо о тим рабунку биво написано в „Бесіді” нр 34/97.

Тераз опишу кілька фактів, як виглядав рабунок лемків в дорозі. Наши селяне Богушане били пригнани до Грибова на торговицьу, бо на стації колейові не биво місьця і там ся уставляли з тим що мав і привязав де міг корови. Люде били страшні змучени з той дороги, а зводіє юж чекали на здобич. Зараз з вечера лем ся стемніво юж зводій одвязав уцьу од поручате і тягне до себе але газда зауважив і звалав уцьу за задні ноги і так єй нагігают – зводій до себе, а газда до себе. Лем же газда бив змордуваний з дороги і чув же не даст ради втримати уцьу тай крикнув на сина і допіро зводій уцьу пустив і втік. Але то не бива остатня крадіж той ночи. Як єм юж споминав люде били страшні премучени і декотри вснули. Так видочні зробив Вовюрка, котри стояв своїм возом скраю. До воза мав привязані дві корови, бонич веце не мав, бив то човек бідний, мав кілько мавих діти. Коли ся пробудив смотрит, а при возі стоїть тилько єдна корова, бо другу зводіє юж вкрали. Вовюрка наробыв великого крику, жена з дітми зачали пвакати, але тонич не помогло, бо зводій литости не знев. Од той ночи люде не спали, тилько чували над тим що іщи мали при собі, що зводіє іщи не встигли вкрасти. Коли нас проганяли з торговиці на стацію колейову то для Вовюрки вказав ся барз прикрий льос. Каждий газда запряг до воза що мав – коня, бики чи корови, а бідни Вовюрка мав лем єдну корову. Запряг го до

ярма, а другий конец ярма взяв до рук і треба биво іти ково дишля з коровом, бо так його урядили зводіє.

Як нас юш пригнали на стацію колейову то там юж чекали наступни зводіє, але то юж били зводіє висшої класи з уряду. На пльацу так з боку стоявя така будка в котри бив столик, єдно кресво і при столику кий такий як штилиско од лопати. Там урядував якисий бандзор, котрий ходив по медже возі і кого собі уподобав то заберав до той будки на справджиня документив, медже іншими бив і мій Няньо на тим справджину документив. Як вигльадав тото справджаня? Урядник сідав на кресло, казав повожити документи і вшитко виймувати з кешень і квости на стіл. Мій Няньо так зробив тилько, же в єдний кешені мав піньязі і не повожив іх на стів, але тот урядник справджав кишені і як виняв піньязі з кишені то юш били його, а для мого Няньа допіро ся зачаво. Урядник став з кресва, зачав ся дерти: “Co tyle pieniedzy masz , chciałeś je ukryć, bo przygotowałeś je dla tych co w lesie są, ja ci tu pokażę któreś droga do lasu”. ото што биво на столі шпортув на землю і казав зберати, а він тим кийом бив по плечах і кричав: “Masz Ukrainę, ty wściekły Ukraińcu.”

Мій Няньо бив човеком спокінгим, не займував ся жадном політиком, не інтересувава го жадна Україна але і так мусів терпіти. Няньо як пришов по тим справджину документив до нас до воза то ледво ся рушав так бив збитий і до кінця житя того одчував, а бандита маво, же забрав піньязі, побив то іщи загрозив же як докому повіст, же він взвав йому піньязі то іщи спіткат ся з тим “на со Ukrainiec zasługuję”. Няньо навет Мамі не хтів повісті, що ся ставо з піньязми.

Яки Няньо мав піньязі? Мав два бики, три корови, єдна на дніах мава ся телити не хотів мати з ньом квогіт в дорозі, та продав єй, продав тиж двоє пацят і таки мав піньязі. В тамтих часах продати дащо то тіш не биво легко, бо “сусіде наши” тилько чекали, жеби ім вшитко за дармо зоставо, а як ся трафив такі, же хтів дащо купити то тіш лем за пів цини даной ричи, яка бива до проданя, бо повідав: “jak chcesz to sprzedaj za tyle ile ja ci daje, bo jak nie, to za darmo zostawisz”. I так тото вшитко

виглядаво, же не вкрав зводій корову зо стайні, то вкрав пінзі з кишені. Бив то зводій, котри під позором якісого урядника котри ниби спрвджав документи, а він не документи спрвджав, тилько рабував льуди іщи з того як дакому дащо в кищени нашов.

Биво би іщи барз дуже до писаня що льуде мусіли прежити в часі той збродничої акції "Вісла" тилько, же як чловек собі припомне тоти часи то юш нервово не витримує. Але даст Бог, же ся дочекаме потупліня акції "Вісла" і направління наших кривд.

Тераз іщи може два свова о декотрих науковцях, котри ся так займують лемківском мовом і обичайом. Возму першого з краю, шановни пан Roman Reinffus, котри ся так виповідат в свої книжці під титувом "Śladami Łemków". На стороні 92 узасаднят фактами барз мізерним і чепят ся несамовитих бздур, таких як вишка, уця і інши, же єдну річ не єднаково називано (виша, ложка, лишка або уця, вівця). Шкода, же пан др Роман займував так високе становиско, а не розумів того, же в кождім языку можна найти ріжки назви на єдну річ ци особу. Не буду глядав далеко, як єм мешкав на вигнаньу мав єм сусідів од Ченстохови і од Жешова. Тоти од Ченстохови, на дівчину понад лесят років повідали "dziewucha", а Жешовяки "dziewcocha", а тераз мешкам з такими сусідами, же таку дівчину називають "dziopa" і вшитки сут Поляками, а дівчина кус важнішіа істота як уця і тіш єднаково ей не називають. Земяки тіш не єднаково називають. Єдни повідають "ziemioki", други "kartofle", а іщи інши "ругу" і вшитки уважают, же гадают добри по польськи. Таких приквадів биво би дуже, але не ма що навет писати, бо о тим жаден науковец книжки не написав. Они остатньо барз лъбуют писати о лемках і кажди ведвук свого узнаня, але то юш так єст, же кажда підва людина чиєсе видит під лісом, а свого не видит під носом. А ми бідни лемки так як того похиве дерево, же кажда коза на него влізе і чим векши то више ся спинат, але даст Бог, же і наше дерево ся випростує.

Т.Д.

ЗМІСТ - SPIS TREŚCI

ШАНОВНЫ ЧИТАЧЕ "ЗАГОРОДЫ"	3
СПОМИНЫ ЛЕМКІВ	5
ОДРОДЖЫНЯ ЛЕМКІВСКОЙ КУЛЬТУРЫ - ХВИЛЬОВА РЕАКЦІЯ ЦІ ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПРОЦЕС?	11
ЮВІЛЕЙ 60 РОКІВ ЖЫТЯ НИКОЛАЯ ГАБЛЫ З ВІЛЬХІВЦЕ	19
КРИНИЧАНКА	21
NASZE OSTATNIE DNI W SMERECZNEM WE WRZEŚNIU 1944 ROKU	23
ДО АВТОРА ВСПОМИНИВ О СЕЛІ СМЕРЕЧНЕ	32
СЬВІЧКА НА ГРОБІ	33
ШАНОВНА РЕДАКЦІЯ "ЗАГОРОДА"	36
ПЕРШИЙ РАЗ В ЗИНДРАНОВІ	37
ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА УСПІННЯ ПРЕСВЯТОЙ БОГОРОДИЦІ	38
РАДОЦИНСКИЙ КЕРМЕШ	39
ДОРОГІ КРАЯНИ!	41
З НАШОГО ЖЫТЯ	42
КЕРМЕШ	45
УВАЖАЄМЫ ОТЦІ – ДОРОГИ КРАЯНЕ!	46
НЕОЦІНИМА КНИЖКА ДЛЯ ЛЕМКІВ	47
КУС О ЛЕМКАХ И О ЛЕМКОВИНІ	49
СПОТКАНЯ В БУРСІ	51

КУЛЬТУРА, ИСТОРИЯ І ПАМЯТКИ ЛЕМКІВ В ПОЛЬЩІ
KULTURA, HISTORIA I ZABYTKI ŁEMKÓW W POLSCE

ЗАГОРОДА ZAHORODA

KWARTALNIK TOWARZYSTWA NA RZECZ ROZWOJU
MUZEUM KULTURY ŁEMKOWSKIEJ W ZYNDRANOWEJ

Wydaje: Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej

Выдає: Музей Лемківської Культури в Зындранові

Redaguje zespół redakcyjny z pomocą autorów-korespondentów

Редактує редакційний колектив з помочом авторів-кореспондентів

Adres redakcji:

TOWARZYSTWO MUZEALNE W ZYNDRANOWEJ
z dopiskiem "Zahoroda"
38-454 TYLAWA, pow. KROSNO

NALEŻNOŚĆ ZAKWARTALNIK ORAZ POMOC IDARY DLA
MUZEUM PROSIMY NADSYŁAĆ NA KONTO:

NR 86421096-1922-27006-0 GBPZ S.A. Wrocław Filia/Sanok

Podkarpacki Bank Spółdzielczy w Sanoku Oddz. Dukla

Redakcja nie zwraca materiałów nie zamówionych, zastrzega sobie
prawo skracania materiałów oraz używania własnych tytułów.

Redakcja nie zawsze utożsamia się z poglądamи reprezentowanymi
przez autorów zamieszczonych materiałów.

Materiały pisane dialektem publikujemy w oryginalnej formie

**OD 1996 r. KWARTALNIK DOTUJE
MINISTERSTWO KULTURY I SZTUKI**